

KÖZLEMÉNYEK

A

FÖLDMIVELÉS-, IPAR- ÉS KERESKEDELEMÜGYI

MAGYAR KIR. MINISZTERIUM KÖRÉBŐL.

MÁSODIK ÉVFOLYAM, III. FÜZET.

A

KELETÁZSIAI EXPEDITIÓ.

CSEREI MANÓ és B. KAAS IVOR,

magyar kereskedelmi tudósítók jelentése.

II.

A DÉLAFRIKAI GYARMATOK

KERESKEDELMI VISZONYAIRÓL.

KIADJA

A MINISZTERIUM.

PEST, 1869.

NYOMATOTT AZ „ATHENAEUM” NYOMDÁJÁBAN.

Az angolok délafrikai gyarmatainak nemzetgazdasági és kereskedelmi jelentőségét általában és részletesen megbecsülni, különösen pedig tekintettel lenni azon kereskedelmi momentumokra, melyek netalán praktikusak és jüvedelmezők lehetnének egy az osztrák-magyar monarchia s ezen tartományok között kifejtendő üzletforgalomban, czélja ezen — Nagyméltóságod kegyes figyelmébe ajánlott — jelentésünknek.

Régi, a hollandok által 1652-ben megtelepített gyarmat a Jöremény foka, mióta 1806-ban angol birtokba került, a leglényegesebb és behatóbb változásokon ment keresztül. Fejlődése ugyan nem vette azon nagyszerű lendületet, melyet az Egyesült Államok dús földje és szabadsága, vagy Australia arany telepei ezen utóbbi gyarmatoknak biztosítanak, mégis Délafrikában az angol kormány pártfogolta ismételt tömeges bevándorlások; a kafferek földét elfoglaló hódító háborúk; sőt a viszály újabb angol és régibb holland gyarmatosok között, mely emezeknek három rendbeli kivándorlását szülte, s 1836-ban Port Natal, később az Oranje vrijstaat és Transvaal republik köztársaságok alapítását s benépesítését eredményezte; mindez csak arra szolgált, hogy a délafrikai európai telepek tértartalmát kiterjessze, népességét megsza porítsa, azok productióját úgy a művelési tárgyak sokféleségére mint tömegére nézve megsokszorozza; hogy Dél-Afrika kereskedelmének bizonyos, az indiai uttól független önállóságot és jelentőséget szerezzen és végre, hogy itt, egy természeti és faji originalitása által minden többi világrész fölött kiváló földrész déli sarkán egy külön társadalmat teremtsen, mely úgy socialis mint politikai tekintetben más agrar gyarmatoktól különböző individualitást fejtsen ki. Ezen individualitást élesen fejezi ki a benszülött farmer, midőn származását feledve, magát egyszerűen afrikaandernek szereti nevezni.

A geographiai és társadalmi viszonyokat, mint a kereskedelmiek alapját csak néhány mondatban kívánjuk érinteni. A brit birtok, British Kaffraria bekebeleztetése óta 1865-ben, egy szakadatlan tömegben terjed ki az Oranje folyótól éjszaknyugaton Port Natal éjszaki határáig a Tugela Riverig mintegy 14,000 geographiai □ mfdön. E terület két egymástól külön törvényhozás és közigazgatással bíró tartományra, Kaplandra, British Caffrariával (13,000 □ mf.) és Port Natalra (1250 □ mf.) oszlik. — Minthogy azonban a független boerok két repusblikája Oranje vrijstaat és Transvaal, mely együttvéve szintén 6000 □ mfdet foglal magában, a brit földtől a tenger felé egészen körülvéttetik és központját kereskedelmi tekintetben Capetown, Port Elizabeth és Port Natal kikötőjében Durban városokban találja, az európai Dél-Afrikához ezen részeket is hozzá kell adnunk, s azt összesen 20,000 □ mfdre 863,000 lakossal kell becselnünk. Ezen népség $\frac{1}{4}$ része vagyis 237,000 lélek bevándorlott európai vagy ezek ivadéka, a többi civilisált, félművelt vagy egészen vad színes nép: mulattok, malayok, felszabadított rabszolgák, bevándorlottak a congo és mozambique partokról, kaffirek és hottentottok és mindezen fajok vegyülete, kik mint pásztorok és munkások a farmerek szolgálatában állanak, mint napszámosok keresik kenyerüket, gyárakban dolgoznak, kisebb iparosok, vagy pedig nem csekély hányadban mint törzsekre felosztott, nyájakkal és földdel bíró szabad nép, ős módra legeltet. Magától értetődik, hogy ezen lélekszám nagyon egyenlőtlen módon oszlik szét, s néhol több száz, néhol alig néhány ember esik egy □ mfre. Sok helyütt a földnek pusztasága, vízhiány s a talajnak földmivelésre használhatatlansága a gyarmatosítást lehetetleníti, de ott is, hol kedvezőbb viszonyok vannak, a partok közelében, s a legnépesebb vidéken, minő p. Capetown környéke, még igen sok jó minőségű privát- és kormánytelek hever használatlanul. De ezen csekély népszám aránylag sokkal többet termel és fogyaszt mint ugyanannyi lélekszámról Európában feltétethetnék. A farmerek szokásos igényei a gyarmat minden vidékén, mondhatni minden tanyáján meghonosíták az európai áruk szükségét, s habár a holland boerok e tekintetben kevesebbel beérik az angoloknál, mégis a csinált utak hiánya daczára a kereskedelem a legtávolabb városokra is kiterjed, ellátva

ezen vidéki centrumokat európai gyártmányokkal. Sőt a színészek is megszokták bizonyos mértékben a hajókon hozott kelméket és eszközöket vásárolni. Személyes szabadság, magánjogi és politikai egyenjogúság a fehérekkel, magas napszám, példa és oktatás, mely által 30,000 színes férfi és nő tud a gyarmatban olvasni vagy írni, s az egész gyarmati termelésnek a külkereskedésre számító egyoldalúsága megtaníták és kényszerítik a színészeket a forgalomban némileg részt venni. Sőt a vadabb kaffirtörzsek is reményt nyújtanak, hogy, mint tehetséges népfaj, néhány hasonló törzs példáját követve idővel mindannyian belépnek ezen annyi különböző elemből alkotott délafrikai társadalomba.

A fehér gyarmatosoknak, hollandok, angolok, francia refugiék és német legionariusok — kedvez az egészséges éghaj, mely a tropikus jellegű nati tengerparton sem veszedelmes, s a száraz és forró belföldön, a párhuzamos sziklás hegylánczok által képezett fokozatos terasse-ok fensíkjai is egészséges marad, előnyösen különbözvén e tekintetben az egész többi Afrikától. De a folyók és ki nem száradó patakok ritkasága, az uralkodó szárazság, a fahiány és a mi ebből következik a jó szántótalajjal bíró vidékeknek egymástól való távolsága feltartóztatják a gyarmatosítást. Innen van egyszersmind az, hogy a telepítés nem párhuzamosan halad előre mint Amerikában, hanem szórványosan oszlik szét a nagy területen. Így ha az ország physikai természete is már kevésbé kedvez a bevándorlásnak mint más agrarius gyarmatokban, a hosszas gyűlölség, sőt ismételt háborúk angolok és hollandok közt, a harcziass kaffirok gyakori támadása, rablásai és gyilkossága, végre a törvényhozási és municipalis önállóságnak 1853-ig való hiánya még inkább hátráltatták a gyarmat sebes felvirulását s a bevándorlást minimumra szállították alá. Az utolsó tíz év az engesztelődés, a fajok kibékülése s a szabad fejlődésnek éveivel valóan ugyan, de a kivándorlás már más irányokat követett, Délafrika a kivándorlóknak nem nyújthatott más vidékeknél még kedvezőbb feltételeket, s így a népségnek kívülről történt szaporodása említésre sem méltó.

1860-ban a bevándorlók száma nem volt több mint 1459 lélek.

1861-ban	a bevándorlók száma nem volt csak	1350 lélek.
1862-ban	" " " " "	576 "
1863-ban	" " " " "	554 "
1864-ban	" " " " "	715 "
1865-ban	" " " " "	312 "

Ekkor volt az utolsó népszámitás s ezentúl adataink nincsenek, de lényeges javulás ezután se volt észrevehető. — Ujabban az éjszakra aranytelepek fedeztettek fel és szép számú s elég nagy gyémántok találtattak, sokan ezen okból nevezetes bevándorlást reménylenek; de eddig ezen felfedezések még a gyarmatosokat sem voltak képesek szokott foglalkozásaiktól elvonni s csak egyesek mentek el aranyat ásni, miből azt következtethetni, hogy a homok kincsei nem elég nagyok arra, hogy messze földről csalják magokhoz a kincsesókat. Egyes érdekeltek és belföldi és angol vegyes társulatok megkísértik az aranyat rendszeresen nyerni, de ezen vállalatok jó sikere még bevárandó.

Igy hát a gyarmatok leginkább saját belső fejlődésüknek köszönhetik azon jelentőségi fokot, melyet maig elértek. Egy legextensívebb, de nagy tiszta jövedelmet nyújtó gazdálkodásnak, és a minden fajú és mennyiségű terménynek egyiránt piacot szerző angol hajózás és kereskedelemnek alapján, a családalapítás könnyű lett s a népesség gyorsan növekedett. — 1800-ban az első elfoglaláskor az angolok csak 21,000 fehéret, valamivel több importált rabszolgát s 14,000 hottentottot találtak elé, 1825-ben már 48,000 fehér volt a gyarmatban s 1865-ben

	volt : fehér hottentott kaffir más színes együtt				
Kapland és Kaffrariában	189,775	81,598	100,536	200,673	572,582
Natalban	17,202	—	232,837	—	250,039
Oranje Vrijstaatban	12,859	5000	—	5000	22,859
Transvaal republiken	18,000	—	?	?	18,000

Összesen : 237,836 86,598 333,373 205,673 863,480

Kitűnik ebből, hogy magában a Capcoloniában, daczára a boerok három ízbeni tömeges kivándorlásának, a fehér népesség 40 év alatt inkább belszaporodás mintsem bevándorlás által számát épen megnégyszerezte, vagyis minden évben 10%-vel szaporodott. Ugyanakkor a productionnak is egyes ágai, — de csakis azok, melyek a kivitelre számítanak, még nagyobb mér-

tékben növekedtek, a mint a hasonló tűneményt a vagyontermelésnél világszerte tapasztaltuk az utolsó évtizedekben. Így gyapjából 1830-ban csak 40,000 font vitetett ki, 1867-ben 36 millió angol font s míg 1847-ben az összes kivitel értéke £. 400,000-re rúgott húsz évvel később 1867-ben a kivitel értéke a hatszoros vagyis £. 2,394,825 volt. Másrészt azonban épen ezen kedvezőknek mondható számításoknak összehasonlítása más gyarmatok, Éjszak-Amerika, Ausztrália, az Indiák stb. hasonlóságtételeivel leginkább kitünteti Délafrikának lassúbb haladását. Az utolsó évek pedig rossz termések és kedvezőtlen árconstellatiók által igen sujták a gyarmatot, s annak a stagnatio jellegét nyomták homlokára.

A mi pedig a szorosan vett mezőgazdaságot illeti, ebben a haladás csak igen csekély mérvben észlelhető. Minden tőke és speculatio vagy az állattenyésztésre, jó legelővel bíró nagy földbirtok, juhok és marhák szerzésére, vagy pedig kereskedésre van fordítva s a tulajdonképeni földművelés mint mellékes dolog üzetik. Jutányosabbnak tekintik külföldről vásárolni gabnát s lisztet, mint annak termelésére fordítani a másban több jövedelmet hozó drága munkát, időt, pénzt és gondot. Ezenfelül a szárazság okozta rossz esztendőket kedvét vették a gazdáknak s annyi kárt okoztak, hogy sokan a már szántás alatt volt földet ismét legelőnek hagyták. A földművelés és gabnatermesztés ezen elhanyagolása legjellemzőbb megkülönböztető jele Dél-Afrikának más nem tropikus gyarmatoktól, melyek mind az atlanti brit és köztársasági Amerika, California és Chile, valamint Ausztrália is nem csak maguk eleségéről gondoskodnak, de nagy mennyiségben kivitelre termesztenek. Kaplandban, — mely két közigazgatási tartományra u. m. nyugati és keleti megyékre osztatik, — a magán tulajdon képező felmért földből művelés alatt volt:

a nyugati megyékben 11,822,104 morgenból csak 144,341 morgen,

a keleti megyékben 8,642,497 morgenból csak 73,350 morgen, vagyis összesen 20,464,601 morgenból csak 217,691 morgen, azaz: a magántulajdonban lévő jószágoknak 1.06% része.

A többi a juhnyájak, gulyák és kecskék járnak. Ezenfelül még tetemes jó föld s a terméketlenebb hegyek mind domania-
lis jószágokban várják a vevőket, és pedig

a nyugati megyékben 15,563,908 morgen,

a keleti „ 2.676,255 „

Összesen: 18,240,163 morgen, vagyis a fel-
mért földnek majdnem fele.

Ezen csekély művelés alatt álló földből, (minden európaira
esik egy morgen) használtatott:

buza alá . . .	95,560	morgen,
zab „ . . .	47,063	„
kukoricza alá . . .	23,683	„
árpa „ . . .	16,333	„
rozs „ . . .	11,495	„
hüvelyes veteményekre	4,149	„
szőlőkertekben volt .	7,643	„
gyümölcsösökben .	4,761	„
burgonya és zöldség- kert . . .	6.069	„
dohány alatt . . .	933	„

Tulajdonképeni gyarmatárak, cukor, gyapot stb. a
Capon csak kísérletképen termesztetnek a nélkül, hogy jelentő-
ségökben hinne valaki, s csak Natalban játszanak nagyobb
szerepet.

A csekély földművelésben is jobbra csak a régebben el-
foglalt nyugati megyék vesznek részt, a keletiek úgyszólván
kizárólag juhtenyésztéssel foglalkozván. Csak kukoriczát ter-
mesztetnek a keleti megyék többet a nyugatiaknál. Mindezen
productió közül kivitelre csak a bor- és gyümölcs számítanak,
a többi mondhatni helyi fogyasztásra szolgál. Minden kerti
termények kitűnő minőségűek, a kukoricza igen szép, gabnane-
műek, zabot kivéve, középszerűek, sőt silányak. Dohány nem
jó, s kevés.

Ellenben állatokban birt a szorosán vett Capland 1865-ben:

Gyapjas juhok	8,370,179	darabot
Szőrös cap-juhok . . .	1,465,856	„
Közönséges capkecskét .	2,316,020	„

Angora kecskét	121,424 darabot,
Szarvasmarhát	692,514 „
Lovat	226,610 „
Öszvért	24,279 „
Disznót	78,666 „

Az állattenyésztés ily óriás mérvben üzetvén, hogy gond-
dal kezeltetik, és hogy szép példányokat mutathat fel, magától
értetődik. Importált kosok, bikák, fajok a vér fentartása és ja-
vításáról gondoskodnak, s új kísérletek minden irányban foly-
vást tétetnek. A gyapjas juhokra később a gyapjuról szólván
visszatérünk, ezekből a keleti megyék $\frac{3}{4}$ részt birnak, ellenben
a csak husra jó és bőrtermesztő szőrös és hájfarku benszülött
capjuhok majd mind a nyugati megyékben találhatnak. A durva
szőrü capkecske-a kapjuhokkal rokon minőségű és hasznu hus-
termő állat. A finom hosszú szőrü angorakecske csak az ötvenes
években lett meghonosítva, de ma már meglehetősen elterjedt, s
mindinkább uyer a gazdák szemében. A szarvasmarha erős és
szívós, kis szarvú, közép nagyságu gulyamarha, s csak ujabban
igyekeznek faját angol fajokkal javítani. A lovak szépek és erő-
sek, s mint fölfluxus tárgya a gazdáknak, s a közlekedésnek leg-
általánosabb eszközei becsültetnek és ápoltatnak. Általában véve
a caplandi állattenyésztés, daczára nagy jelentőségének s a
figyelemnek, mely rá fordittatik, extensiv rendszere miatt, mely
egy lágy égalj alatt istálóztatást nem ismer és nem igényel,
minőségre és tetszetősségre nézve csak másodrendű, hanem an-
nál jövedelmezőbb. Idővel sikerülni fog azon irányban is beha-
tón javítani.

A mezőgazdaságon és állattenyésztésen kívül a capgyar-
mat még tetemes halászatot folytat a partokon, melyek több
fajta jó tengeri halakban dúsák; vannak rézbányái is Namaqua-
landban éjszaknyugaton. Ipara — a városok kézműveseitől elte-
kintve — kevés van, annak produktója számba se jön.

A fentebb vázolt látszólagos ferde viszony állattenyésztés
és földmivelés között még sok időig fog eltartani, s kérdés ha
egyáltalán meg fog-e változhatni? Mert Dél-Afrikában a föld-
mivelésre alkalmas nedvesebb parti és völgyes vidékek a szára-
zabb fensikokhoz és hegyekhez, melyek csakis állattenyésztésre

alkalmasok, aránytalan kisebbségben vannak. Azonfelől mindaddig, míg a legelők bősége s a gyapjutermelés jutányossága meg nem apad, míg sűrűbb népesség nem keres foglalkozást a szántás vetésben s nem emeli a kenyér szükségletét, meg nem könnyíti a productiót, mindaddig, s ez hosszú időszak, a földmívelés általános és gondos meghonosítására, a külterjes állattenyésztésről a belterjesebb földmives rendszerhez való áttérésre gondolni sem lehet. Valószínű, hogy az imént felhozott két okból Délafrika soha gabnát kivívó ország nem lesz, valószínűbb, hogy mindenkor venniök fog kelleni a kenyeret és lisztet. Sőt feltehetni, hogy jelenleg annyi gabna se termeltetnék a mennyi terem, ha a communicatiók hiánya nem kényszeritené a belföldi farmereket saját gabnaszükségletök legalább részbeni termesztésére.

Mert közlekedés dolgában a Capgyarmatok még messze hátramaradtak. Egy körülmény kedvez nekik s ez a tenger, mely három oldalt mossa a partokat, s ha nem nyújt is sok és jó természetes kikötőt, de mégis mindenfelé képez egy-egy öblöt vagy révet, hol vásárját találja a környék. A Table Bay a nyugati megyék számára, az Algoa Bay, melyben Port Elizabeth fekszik a keleti vidéknek, Port Natal, Natalnak természetes főkikötői, melyekben a kereskedés egymástól független centrumokat képez. Ezeken kívül Mosselbay, Simonstown, Port Beaufort nyugaton, Port Alfred és East London keleten birnak alárendelt helyi jelentőséggel. A Table Bay kikötője éjszaki és éjszaknyugati szelek ellen nem nyújt védelmet, s ezek beálltával (máj. 10 körül) néhány hónapig a hajók nem szívesen kötnek ki abban. A hajók védelmére ezen veszedelmes szélvészek ellen 1860-ban nagy vízépítések kezdettek meg, melyek még befejezve nincsenek ugyan, de kisebb számu Capetown előtt horgonyzó hajóknak máris nyujtanak biztosságot. Az Algoa-bay hasonlólag nyitott rév, s bár a Table-baynél jobb hirnek örvend, az oktobertől aprilis végeig szokásos keleti és délkeleti szélvészeket befogadja, miért itt is hullámtörő sarkanyút építenek. Mindkét főkikötőben jó révrendszet van, világító tornyok a biztosságról, molók a könnyü ki- és berakodásról gondoskodnak. Legjobb, tökéletesen zárt és biztos kikötője van Port Natalnak. Teherkereső hajóknak legjobb alkalmuk van fuvart

találni október és február hónapok közt, midőn a gyapjukivitel legélénkebb szokott lenni. Keletről érkező s nem egészen terhelt hajók azonban egész éven át be szoktak futni, hogy a mindenkor kapható bőrökkel fuvarukat teljessé tegyék. Az ide érkező hajók leginkább London, Liverpool, Antwerpen és New-Yorkba béreltetnek ki, vagy pedig a parthajózásban alkalmaztatnak. Más terhekre sem Capetown, se Port Elizabethben nem szerződhetni. A teherdíjak vitorlás hajóknál árumínőség és szükséglet szerint igen különbözök s változékonyak, gőzösökön 1868-ban átlagban 10—12 shilling fizettetett 250 fontos köteget (Angliába).

Ennek előtte az egész Cap gyarmat és minden kikötői csak a keletre menő hajóknak szolgáltak ideiglenes állomásul, s ma is sokan csak ezen szempontból itélik meg a colonia jelentőségét. Ezen felfogás egészen hibás, mert egyfelől a keletre járó hajók csak kivételesen kötnek itt ki, s utjokat rendesen megszakítás nélkül folytatják messze délre a Cap körül, másrészt pedig Délafrika régen kiemelkedett azon hajóállomási stadiumból s önálló hajóforgalommal bír. Ezért tévednek azok, kik a Suez csatorna megnyitásától tetemes kárt várnak a gyarmatra, mert a mit véletlenül bevetődő hajók ellátása körül netalán veszteni fog, azt visszanyeri az által, hogy a keleti uton a szárazföldi Európához közelebb hozatik. Nem szabad továbbá feledni azt sem, hogy az ausztráliai és az Amerikába menő hajók ezentúl is a régi utat fogják követni. Ezenkívül tekintetbe kell venni, hogy a suezi csatorna által az egész Kelet-Afrika, mely már jelenleg is, Egyiptomtól Capetownig, kereskedelmi fontosságban messze túlhaladja a nyugati partot, jelentőségben nyerni fog. A vörös tengeren túl Zanzibar, Mauritius és Reunion, Madagaskar, a Delagoa bay, Port-Natal és Port Elizabeth ezen parton fekszenek, s máris belevonvák a világforgalomba, s a délafrikai gyarmatok, melyek kiterjedését nyugaton az Oranje folyó sivatagai örökre határolják, keletnek nagyszerűen kifejtettek.

A gyarmatnak az utolsó évekbeni stagnatiója okozza, hogy a hajóforgalom is az elmúlt öt év alatt lényeges változást fel nem mutathat. A beérkezett és kiment hajók száma és tonnataralma a következő volt:

Kimutatása a hajóforgalomnak.

Év- szám	b e é r k e z e t t						k i f u t o t t					
	angol	idegen	összesen	angol	idegen	összesen	angol	idegen	összesen	angol	idegen	összesen
	hajó	tonna	hajó	tonna	hajó	tonna	hajó	tonna	hajó	tonna	hajó	tonna
1864	504	210,381	155	63,554	659	273,925	504	209,137	136	57,621	640	266,758
1865	454	210,330	101	44,601	555	254,931	466	217,464	107	47,404	573	264,868
1866	445	202,306	99	42,127	544	244,433	441	198,798	86	37,472	527	236,270
1867	501	219,594	119	49,614	620	269,208	477	215,776	101	43,248	578	259,024
1868	485	211,376	95	40,044	580	251,420	459	208,103	80	36,001	539	244,104
Összeg	2,3891,053,987	569	239,940	2,958	1,293,927	2,3471,049,278	510	221,746	2,857	1,271,024		

Az angol lobogó alatt volt tehát az összes hajószám 81.4%-ja s a tonnaszáma 82%-ja, idegen lobogó alatt volt a hajókból 18.6% a tonnaszámból 18%. — Az idegen lobogók eredete nincs külön kimutatva, de az éjszaksnémet szövetségé a legtöbb.

A parti hajózás meglehetősen élénk; 1868-ban befutott ily minőségben:

	angol hajó	406—117,445	tonna	tartalommal
	idegen „	37—7,725	„	„
kifutott				
	angol „	440—122,385	„	„
	idegen „	42—9,448	„	„

A gyarmatnak saját hajózása csekély. 1868 végén bejegyezve volt Capetownban 38 hajó 7169 t. t. P. Elizabethben 15 hajó 2969. t. t. val.

Angliával a gyarmatnak kétféle rendes összeköttetése van:

1. Az „Union Steamship company“ gőzöseivel, melyek egyuttal a postát szállítják s e részben az angol postaigazgatósággal szerződésben állnak. E társaságnak 8 csavargőzőse van 13,250 tonnatartalommal s 1,650 lóerővel. Hajói havonként kétszer járnak Southhamptonból, Plymouth, Madeira, Ascension és St. Helenát érintve Capetown, Port Elizabeth és Port Natalba, s ugyancsak kétszer havonként vissza. Angliából a hajó minden hó 10-én és 25-én indul. Capetownból minden hó 4-én és 19-én.

2. A „Cape of good Hope steam ship company“ újon alakult társaság, mely ekkoráig 3 gőzössel rendelkezik 3000 tonna tartalommal, s ezek közül kettő ugyanazon uton jár Port Elizabeth és London között.

Mindkét társulat díjszabályzata azonos, és személyenként Angliából Capetownig £. 36, P-Elizabethig £. 42, az ellátással együtt. Az utazás tartama Capetownig közönségesen 35 nap.

Más rendes közlekedés Európával vagy más világrészekkel eddig nem létezik, s azon rendes járatokat is, miket az Union steam ship company a Cap és Mauritius és Reunion közt ennekelötte fentartott volt, mint nem jövedelmezőt, most három éve beszüntette.

A caplandi kikötők és Port-Natal közt a rendes közlekedést a nevezett társaságok gőzösein kívül, még négy privátgőzös tartja fenn, köztök a hamburgi révész Godefroy & Comp. egy gőzőse.

A belföldi közlekedés sok kívánni valót hagy hátra. Vasutakat a gyarmat csak nem rég óta bír, s ezek is igen rövidek.

Egyik vonal megy Capetownból Wellingtonba 14 mfnyi hosszúságbán s egy másik Wijnbergbe 2 mfnyire. Ezen vonalakat Wellingtonból Malmesbury-ig s Wijnbergből Worcesterig kiterjeszteni tervezik, s egy harmadikat akar nak építeni Port-Elizabethből Grahamstownba a keleti megyék fővárosába. Capetown és a közel Seapoint között lóvasut jár. — A vasutépítkezés lassuságáért a törvényhozás felelős, mert az állam a magántársulatoknak 6% jövedelmet biztosítván, a nem érdekelt távol vidékek követői e kiadást annyival inkább ellenzik, mert a gyarmatnak 1858 óta épen az állami építkezések folytán szaksadatlan deficitjei voltak, minek következtében tíz év alatt 1868-ig az államadósság £. 1,528,600-ra rúgott £. 101,269 kamatteherrel.

Ezen vasutaktól eltekintve, az országban ott hol nincsen kőtalaj, az utak roszak, a homokban járhatlanok, vagy egészen is hiányoznak. Az utazás és teherszállítás nehéz, hosszú és öblös szekereken történik, melyek elé 6—8 ló vagy pedig 8—10 ökör van befogva, s mely szekerek lassuságát a hosszú utközökben csak azok kényelmessége és tértartalma éri fel. Ilyen szekerek vagy azok karavánjai szállítják a belföld nyers terményeit a kikötőkbe, s viszik vissza az európai árukat. S ezen szállítás nemcsak időrablása, de még drágasága által is akadékos a közlekedésre.

Jobban van szervezve a postaszolgálat, mely állomásról állomásra könnyű szekerkén éjjel-nappal hajtva, a leveleket s híreket lehető sebességgel hordja szét a tágas tartományban.

Külföldre egyszerű levélért a bér a következő:

Anglia	1 sh 0 p.
Ausztria és Magyarország	1 „ 5 „
Éjszакnémet szövetség	1 „ 5 „
Délnémet államok	1 „ 6 „
Svájcz	1 „ 6 „
Olaszország	1 „ 4 „
Franciaország	1 „ 4 „
Holland és Belgium	1 „ 3 „
Dánia	1 „ 3 „
Svédország és Norvégia	1 „ 5 „
Oroszország	1 „ 8 „
Éjszak-Amerika	1 „ 5 „ stb.

Távírdákat először 1860-ban kezdték építeni s mostanáig 760 ang. mf van közhasználatnak átadva. Capetown, Port Elizabeth, Grahamstown s East London már összekötvék. Natállal már tervben van. A távírdák tulajdonosa a „Cape of good Hope Telegraph Company“ és a vállalkozó angol építész.

A kereskedést alapfeltételeiben érdeklő viszonyok előadásában áttérünk immár a vámrendszerre. Ugy Capland mint Port-Natal törvényhozása az egész adórendszerre is kiterjeszkedvén, a parlamentek az angol financia politika módjára lehetőleg kerülvén a direkt-adókat, az államjövedelmek különféle hivatalos díjjak, bélyeg, eladott földek ára, de leginkább a vámok által szereztetnek be. Az összes rendes jövedelem volt Caplandban 1867-ben £. 617,829 s ebből £. 330,242, azaz több mint fele a vámokból eredt. 1868-ban az összes vámjövedelem £. 281,770 vala. A vámpolitika szabad kereskedelmi, mely csak pénzügyi vámokat ismer. Kiviteli vámok nem léteznek, minden lobogó egyenjogositva van, behozott de el nem adott áruk eladásukig a kormány raktáraiban letétethetnek, eladásuk arányában vámmoltatnak meg, de árukért, melyek egyszer már megfizették a vámot, ha ismét kivitetnek, visszatérítés nem követelhető.

A Capgyarmatban a behozott és nem vámmentes áruk vagy a szabályként szolgáló 10% érték vámot fizetik, vagy a vámszabályzatban külön megnevezett díjjal tartoznak. Az 1866-ban liberalis szellemben megváltoztatott vámszabályzat az % alatti mellékletben foglaltatik. A 2) és 3) alatti mellékletek pedig a Capetowni kikötői helypénzek táblázatát mutatják.

A port natali vámszabályzat a capgyarmatinál súlyosabb és illiberalisabb. Rendszere az előbbihez hasonló, a mennyiben az érték vámokat a szilárd vámtételekkel combinálja; de mig emez csak 5 és 10% érték vámkokat ismer, a port-natali szabályzat 6, 10, 15-sőt 20%-tel sújt némely árukat, sokkal kevesebb szilárd vámösszegre 2½% pótlékot követel. A port-natali vámszabályzatot a 4 alatti mellékletben terjesztjük elé.

Nevezetes fejlődést nyertek a dél-afrikai gyarmatok szabadságában a bankok. Egy tökéletesen szabad bankrendszer a hitelviszonyokat kedvezően kifejtette és szabályozza. A capgyarmatban 27, Natalban 3 bank létezik, melyek mindegyike bocsát ki bankjegyeket anélkül, hogy ezek kibocsátását bármi-

féle törvény vagy szabály korlátozná. Ezen bankok mind 1836 óta támadtak s három évtizeden át elszaporodtak anélkül, hogy túlspeculatio és válságok a rendszer jóra valóságát kétségbe hozták volna. Mindezen bankok letéti, előlegezési és váltó leszámítolási üzlettel is foglalkoznak, s nevezetesen a váltóleszámtolásban igen könnyen dolgoznak. Váltóknál beérik egy, legfeljebb két üsmeretes név aláírásával. A kamatláb 1866-ig átlagban 8–10% a két utolsó évben üzletpangás következtében 2–3 hónapra szóló váltóknál 5–6%-re szállott alá. Londonra szóló váltók minden gyarmati banknál könnyen eladhatók, ellenben más európai pénzpiaczokra és más mint angol pénznemben kiállított váltók csak nehezen és veszteséggel elhelyezhetők. Az árfolyam Londonra 1868-ban átlagban a következő volt:

30 nap lát után 1 % disconto.

60 " " " 1½ " "

90 " " " 2 " "

Hosszabn időre szóló váltók nem kedveltek s nehezen eladhatók.

A bankoknál a nyilvánosság elve nagyra becsültetik, s mindezen intézetek alapszabályaik által kötelezvék kétszer egy évben zárszámadásaikat elkészíteni és minden részletességgel közzétenni.

A gyarmati bankok üzleti kimutatása 1867 év végével a következő:

Caplandi bankok.

A bank neve.	t ö k e			bank- jegyek
	névsze- rinti £	befize- tett £	tarta- lék £	
Cape of good Hope (1836)	75,300	75,300	24,700	18,895
South African (1838)	100,000	60,000	10,000	6,875
Colonial (1844)	100,000	60,000	10,000	3,845
Union (1847)	150,009	75,000	10,000	7,880
Cape Commercial (1854)	144,000	62,000	22,210	12,515
London and South African (1860)	500,000	500,000	—	10,935
Standard Bank of british south Africa (1862)	21,21,300	458,655	12,000	73,459
Stollenbosch (1854)	20,000	8,750	1,500	1,405
Western Province (1847)	50,000	30,000	10,000	13,140
Paarl (1852)	60,000	20,000	—	3,980
Wellington (1857)	50,000	21,000	4,479	7,645
Malmesbury agricultural & commercial (1862)	22,030	13,218	1,005	6,050
Worcester commercial (1850)	50,000	1,320	—	2,450
Caledon agricultural (1861)	17,300	13,865	1,323	905
Svellendam (1852)	19,005	19,005	1,469	6,055
George Divisional (1861)	10,580	6,348	1,500	420
Port Elizabeth (1846)	120,000	72,000	12,754	17,040
Eastern Province (1838)	121,750	121,750	4,185	14,869
Frontier agricultural and commercial (1847)	200,000	97,875	34,820	10,620
Fort Beaufort and Victoria (1860)	120,000	60,000	6,827	4,644
Somerset (1861)	15,000	15,000	3,000	3,890
Graaf Reynet (1848)	40,000	20,000	4,000	5,400
South African central (1838)	40,000	20,000	3,000	4,524
Albert (1861)	43,980	21,990	1,628	8,402
Queens town (1859)	30,000	19,500	2,108	6,950
Agricultural bank of Queenstown (1862)	50,000	20,189	3,410	12,171
Kaffrarian Colonial (1862)	60,000	16,500	3,469	2,990

Összesen : |4.467 745|1,909,215| 189,387| 257,954

Natalban a három ottani bank névszerinti és befizetett tőkéje egyaránt £. 216,425 volt, a tartaléktőke pedig £. 22,873-ra rugott, de a jegyforgalmat nem találtuk kimutatva.

Ha pedig a befizetett tőke és a kibocsátott bankjegyek közötti viszonyból a bankok soliditására következtetni szabad, bizonyára a felsorolt bankokat igen solidaknak kell tekintenünk, mert a forgalomban levő bankjegyek összege minden

bank befizetett tőkemennyiségének csak $13\frac{1}{2}\%$ részét képezi. Egy másik nevezetes tünemény az, hogy az összes bankok arany és ezüstkészlete ugyanakkor £. 334,160 volt, midőn a kibocsátott jegyek összege nem volt több mint £. 257,954, mi először is a banküzletnek 1867 végén nagy pangását mutatja, de azonfelül, és tekintve hogy ugyanakor a közönségben a bankjegyek mellett, hivatalos kimutatások szerint, £. 1.765,840 arany és ezüstpénz volt forgalomban, — világosan kitünteti, mily hamis azon nálunk is igen elterjedt tévfogalom, mintha szabad bankrendszer mellett a bankjegyek mint privát papírpénz kitolnák a forgalomból a nemes érczet.

A capbankok soliditásának egy második tanubizonysága, a tartaléktőkék aránylagos nagysága, mely átlagban az anyatőkének $9\frac{1}{10}\%$ -ra emelkedett. Ezen összeg, mint tevőleges, a befizetett tőkemennyiséghez hozzáadtván, a bankjegyforgalom a bank vagyonnak csak $12\frac{1}{2}\%$ -et képezi.

A bankügygyel párhuzamban a biztosítási üzlet is szép kiterjedésnek örvend. A délafrikai gyarmatokban 21 belföldi biztosító társaság gyakorolja a biztosítás minden nevezetes ágát. Ezek közül 7-nek székhelye Capetown; 12 a megyékben s 2 Natálban működik. Ezeknek befizetett alaptőkéje £. 284,950 mihez ha hozzáadjuk a felgyült tartaléktőkék összegét £. 198,617-t, a biztosításban részes tőkék mennyiségét £. 483,567-re kell tennünk. A nyereség, melyet e társaságok felmutatni képesek, kielégítőnek mondható, mert két esettől eltekintve, hol a tengeri biztosítással foglalkozó két társaság, a Grahamtown fire and marine insurance company £. 12,346 és a natali Marine Insurance and Trust £. 35,000 tőkével 1867-ben semmi osztalékot nem nyujtának, a többiek 5, 8, 10, 15, sőt 20% osztalékot adtak részvényeikre. Az említett két társaságon kívül a tengeri biztosítással foglalkoznak még: a Cape of Good Hope Marine Assurance, 1838 óta befizetett £. 20,000 alaptőke és £. 4,953 tartaléktőkével s 15% osztalékkal; a Commercial Marine and Fire Assurance, 1855 óta £. 10,000 alaptőke s £. 11,200 tartaléktőkével és szintén 15% osztalékkal; az Equitable Marine A. C. 1849 óta £. 7500 befizetett tőkével £. 25,213 tartalékkal s $25\frac{1}{2}\%$ osztalékkal; a Fire and Marine Ins. Port Elizabethben £. 9000 befizetett tőkével, £. 10,470 tartalékkal s 20% osztalékkal.

Egy általános biztosítási és kárbecslési szabályzat eddig nem létezik, hanem károknál a kötvény feltételei, vagy a hason jogesetekben hozott birói ítéletek, vagy az angol gyakorlat döntenek. A cap kötvények az angol mintára készülnek, s szinte tartalmazzák a jegyzetét: „s z a b a d minden nem általános károsodástól, avagy ha a hajó nem szenvedett törést.” Ezen úgynevezett „memorandum” által a biztosító szabadul a részleges károk megtérítésétől: 1-ör gabna, hal, só, liszt, gyümölcs és olajmagoknál, ha a kár részleges vagy nem törésből eredt, 2-ör cukor, dobány, kender, len s bőröknél, ha a kár nincs 5°/. 3-ör minden más jószágnál, hajó és tehernél, ha a kár nincs 3°/, kivéve, ha a kár általános baj vagy törésből eredt. — A captársaságok üzletének zömét a parthajózás biztosítása képezi, továbbá a hajózás Mauritius és Reunionba, s az indiai tenger guanószigeteire. Az Európa számára a gyarmatban rakodó hajók itt igen ritkán, rendesen Európában biztosítatnak. A cap társaságok Londonban biztosokat tartanak s ezek a Capra menő hajókra néha viszbiztosításokat kötnek. A károk megtérítése általában meglehetősen gyorsan eszközöltetik, s vagy Capetown vagy Londonban fizettetik ki.

Biztosítási díjak Capetownból a következők:

Port Elizabethbe . . .	vitorlás hajón	1	0 ^o /%	gőzösön	3 ^o /%	0 ^o /%
Natalba	„	1 ¹ / ₄	„	„	1	„
Mauritiusba	„	1	„	„	3 ^o /%	„
Angolországba	„	1 ¹ / ₄	„	„	3 ^o /%	„
Franciaországba	„	2	„	„	—	„
Hamburgba	„	2	„	„	—	„
Hollandba	„	2	„	„	—	„
Antwerpenbe	„	2 ¹ / ₂	„	„	—	„
Bostonba, New-Yorkba	„	1 ¹ / ₂	„	„	—	„
Rio Janeiróba	„	1	„	„	—	„
Bombay	felé „	1 ³ / ₄	„	„	1 ¹ / ₄	„
Singapore, Hongkong . .	„	1 ³ / ₄	„	„	—	„
Calcutta	„	2	„	„	1 ¹ / ₄	„
Melbourne, Dél Australia	„	1 ¹ / ₂	„	„	1 ¹ / ₄	„
Sidney	„	1 ³ / ₄	„	„	—	„
Gyapjú P. Elizabethből						
Londonba	„	2	„	„	1	„

Abból, mit a bank és biztosítási ügyről mondtunk, kiténik, hogy a belföldi tőke, melyet a földművelés absorbeálni nem tud, a szükséges pénzintézeteket elégségesen ellátja, s hogy ennek folytán külföldi bank és biztosító társaságoknak üzletük kiterjesztése a délafrikai gyarmatokra nem ajánlható. És pedig annál kevésbé, mert a belföldieken kívül még hatalmas angol társaságoknak, minő az Universal Marine Insurance Company stb. versenyével is kellene megküzdeniök. Legfeljebb a tengeri biztosítással foglalkozó társaságoknak lehet érdekében, hogy ezen veszedelmes partokon kárbecslő ügynököket megbizzanak.

A pénznemek és mértékek egyenlők az angolországiakkal.

A délafrikai gyarmatok kereskedése.

A délafrikai gyarmatok kereskedése, tekintve különösen az országok csekély népszámát, nevezetesen mondható. Caplandban kereskedéssel foglalkozott mindössze 6887 ember, mi az összes népszámnak 1.2%-ját a fehérnek 3.6%-t teszi ki, míg hasonlításként Poroszországban (1864) a lakosságnak csak 1.9%-ja az osztrák-magyar monarchiában 0.36%-ja volt kereskedéssel elfoglalva. A kereskedőknek vállalkozási szelleméről és soliditásáról, egészben véve, csak elismerőleg nyilatkozhatunk. Az egész büntető statistika 1867-ben csak 12 csalási s 19 hamisítási esetet mutat fel, s ezek közül is 8 felmentetett. A külkereskedés az egész ország éltető vérlüktetése. Iránya különféle. A bevételben Európából s névszerint Angliából a gyártmányok minden neme, gyarmatáruk Mauritiusból s Kelet-Indiákról, Éjszak- és Dél-Amerikából fa- és liszt hozatnak be. Cserébe Mauritiusba, Ascension és St. Helenába élő marha, élelmiszerek u. m. gabna s szárított halak vitelnek ki; Európába gyapju, bőrök, rézérc, strucc tollak stb. A gyarmatok kiviteli kereskedése Európára nézve sokkal fontosabb a bevételnél, mert amaz egyes nyers terményeket tömegesen küld az európai piacra, míg a bevitt gyártmányok annyifélék, hogy az egyes árunemet tekintve, a nagy összegekhez szokott európai kereskedésben, ezen bevétel veszti jelentőségét s csak a csereviszonyban álló kereskedőre nézve bír fontossággal. Zanzibárral a kereskedés még bölcséjében van, s néhány ház kísérleteire szorítkozik.

A be- és kivitel az utolsó öt évben a következő értékeket képviselte :

Év- szám.	Caplandban.			Port Natalban.		
	Bevitel £	Kivitel £	Forgalom £	Bevitel £	Kivitel £	Forgal. £
1864	2.349,048	2.395,673	4.744,721	591,686	220,267	811,953
1865	2.086,699	2.145,234	4.231,933	455,206	210,254	665,460
1866	1.960,947	2.472,735	4.433,682	363,305	203,402	466,707
1867	2.405,409	2.394,825	4.800,234	269,580	225,671	493,251
1868	1.956,154	2.215,881	4.172,035	?	?	?

Ezen táblázat is kimutatja a délafrikai gyarmatoknak az utolsó évekbeni stabilitását és pangását. Kitűnik továbbá, hogy a kivitel a bevittel igen egyforma értéket képvisel, mert azon öt évi cyclus számait összeadván, a Caplandban a bevételre átlagban esik 48.065 % a kivételre 51.935%. A keleti megyék a kereskedésnek nagyobb részét bírják, mert azok áruforgalma az összes kereskedésnek 65 1/2% át tevé. Natalban a kivitel mindig azonos maradt, ellenben a bevétel felőnyire csökkent mint volt azelőtt, s Caplandban is a bevétel sokkal nagyobb ingadozásnak van alávetve mint a kivitel, mi a farmereknek csökkent és a véletlentől függő vevőkéességét bizonyítja.

A bevételi kereskedésben Angolországának része oly túl nyomó, hogy p. 1867-ben az összes bevételből Caplandba, mely volt £ 2.405,409, Angliára esett £ 1.792,221, az angol gyarmatokra £ 318,495 s így összesen £ 2,110,761, vagyis az egész forgalomnak 87 1/2% része. Igaz, hogy ezen összegben bennfoglaltatik mindazon áru, mi bárhonnét eredve Anglián keresztül hozatott be, de bár legyen így, Anglia ezen kiváló helyzete innen eléggé kitűnik. Idegen államokból Brazília £ 81,899, Chili £ 63,390, Egyesült-Államok £ 54,412, Java £ 50,775 értékkel vesznek részt a direkt kereskedésben Caplanddal; Európában

csak Svédország £. 8,359, Holland £. 3,509 és Hamburg £. 2,243 nevezhetők mint direkt importálók.

Anglia a gyarmattal való üzleteit rendszeren szilárd számlára s 4 vagy még inkább 6 hónap fizetésre szokta megkötni. Ha a bevitt áruk bizományba adatnak, az eladási számla a cikkek teljes elárusítása után állittatik ki, hanem a bizományosok gyakran előleget is adnak az átvett árukra, melytől évi 8% kamatot számitanak fel a megbízónak. Csak hogyba a bizományi áru tetszett és elkelt, várhatni szilárd számlára szóló megrendeléseket. Árumustrák ritkán vezetnek kötésre. Szokásos felszámítások:

bizomány	5 %
delcredere	2½%
üzérdij	1 %

A hajóteher kirakodási költségeit rendszeren az eladó vevő, raktározásért és biztosításért rövid időre 1% fizettetik; váltóüzérdij fel nem számitatik.

Az egyes beviteli cikkek közül mint legfontosabb, és bennünket első rendben érdeklő, szerepel a liszt és buza.

A lisztkereskedésre nézve a capgyarmatok általán véve nem csekély jelentőségűek. A lisztbevétel volt 1868-ban összesen 69,043 mázsa £. 82,000 értékben, melynek ⅓ része Port Elizabethben adatott el. 1867-ben azonban, mely a lisztüzletnek sokkal inkább kedvezett, a bevitt lisztmennyiség 132,063 mázsa volt, s így az előbbi mennyiségnek majdnem kétszerese. Port Natal bevitele nincs külön kimutatva. A bevételben részesek: Chili, Éjszakamerika és Ausztrália. Magában az országban van eddig 18 jobbadán 4 köre őrlő gőzmalom. — Magyar liszt ekkoráig itt nem ismeretes. A triesti Stabilimento commerciale delle farine három éve mult megkisérlés küldött ide magyar lisztet, de minthogy a 450 tonnás teherre kedvező ajánlatok nem tétettek, hajóját elküldé Rio Janeiróba.

A capmalmok három faj lisztet készítenek, u. m. 1-st quality, 2-d quality és household flour, mely a két előbbinek vegyitéke. A malomtermények azonban nem kevésbé különböznek egymástól. Általán állithatni, hogy magyar lisztből N. 4 szebb mint itteni N. I. és N. 5 szebb mint itteni N. II. A sütők a caplisztet többre becsülik mint az importáltat s dicsérik ere-

jét és azon tulajdonságát, hogy sok vizet szí fel. Az ausztraliai lisztnek is két neme van, t. i. „silk dressed flour“ és „wire dressed flour“ melyek azonban szintén nem mindig egyenlő minőségűek. A magyar N 4 valamivel jobb mint a silk dressed flour, és a wire dressed flour megfelel a mi 5 és 6 számú liszteink vegyülékének. A valparaisói lisztből csak egy fajta hozatik be, mely színben, de nem tisztaságban pesti 5 számú liszthez hasonlít. Ugyanilyen a San Franciscóból behozott egy fajta californian flour. — A new yorki, new-orleansi és bostoni american flour ezen évben egészen kitolatott a kereskedésből. De csak egy neme szokott volt behozatni, mely szintén a pesti 5 számú lisztnemnek felel meg. Mindezen liszt rendesen bizományba küldetik ide a malmokkal üzleti viszonyban álló házakhoz, melyek az érkező hajóteherre előleget adnak. Az itteni piacon keletet kereső liszték 100—200 ang. fontos zsákokba kell, hogy tömessenek, de a 100 fontos zsákok kedveltebbek. Eladásnál a zsákok fel nem számíttatnak. Szokás szerint az eladás 6 hónapra köttetik s a fizetés vagy egyszerre, a teljes teher eladásánál Londonra szóló váltókban s 4⁰/₁₀₀ discontóval, vagy pedig az egyes eladások mértékében, részletekben történik. A mellékiadások igen jelentékenyek. Ezek:

vám . . .	2 s. 6 d	100 font után		
kirakodás .	6 „	— 2000 „	„	„
kikötői díjak —	„ 3 „	100 „	„	„
tüzbiztosítás .	$\frac{1}{4}$ ⁰ / ₁₀₀ —	„ „ „	„	„

A szokásos 5⁰/₁₀₀ bizománydíj egyezményileg leszállítható üzérdíj 1⁰/₁₀₀ megkimélhető; delcredere 2 $\frac{1}{2}$ ⁰/₁₀₀.

Port Elizabethben az utolsó öt évben az árak a következők voltak:

Hónap.	1864		1865		1866		1867		1868	
	Califor- niai liszt p. 100 ₰	Cap liszt p. 100 ₰	Califor- niai liszt p. 100 ₰	Cap liszt p. 100 ₰	Califor- niai liszt p. 100 ₰	Cap liszt p. 100 ₰	Califor- niai liszt p. 100 ₰	Cap liszt p. 100 ₰	Califor- niai liszt p. 100 ₰	Cap liszt p. 100 ₰
Jannár	21/	24/	21/6—22/6	25/6—26/6	24/5—25/5	28/—30/	19/—20/	26/—27/	22/6—23/	25/—26/
Február	21/—21/6	22/6—23/	21/—22/6	23/—25/	—	—	19/6—20/	26/—27/	23/—24/	25/—26/
Márczius	21/—21/6	22/6—23/	20/—20/6	23/—25/	24/—25/	32/—35/	19/6—20/	26/—27/	24/—24/6	25/—26/
Április	21/—21/6	22/6—23/	20/—20/6	26/6—25/	24/—25/	27/6—33/6	19/6—20/	26/—27/	24/6—25/	25/—26/
Május	22/—23/	24/—25/	19/6—21/	21/6—26/	24/—25/	27/6—32/	19/6—20/	25/—26/	24/6—25/	26/—27/
Junius	—	—	19/6—21/	21/6—26/	22/—23/6	31/—32/6	19/6—20/	25/—26/	27/6—28/	28/—30/
Julius	24/6—25/	26/—27/	18/—20/	22/6—26/	22/6—23/	31/—32/6	19/6—21/	25/—26/	—	29/—30/
Augustus	22/—22/6	26/—27/	—	—	17/6—18/	28/—31/	19/6—20/	25/—26/	—	28/—30/
September	22/—22/6	26/—27/	18/—20/	22/6—26/	17/6—19/	28/—34/	21/—22/	25/—26/	26/—27/	26/—27/6
October	18/—19/	25/6—26/6	—	—	21/—22/	28/—31/	22/—22/6	25/—26/	—	—
November	20/—22/6	25/6—26/6	19/—20/	22/6—26/	23/6—24/	28/—31/	23/—23/6	23/—25/	—	—
December	—	—	21/—22/	23/—25/	23/6—24/	28/—31/	22/—22/6	23/—25/	—	—

Té sz t a á r u k jobbára belföldi iparosok által szolgáltatnak, kik 5—6 számú lisztünknek megfelelő lisztből közönséges kétszersültet készítenek. — Finom kétszersütek Angliából hozatnak be.

Buzából behozatott Caplandba 1867-ben 93,418 mázsa, ellenben 1868-ban csak 28,043 angol mázsa. Átlagos ára mázsájának 1867-ben volt 12 sh. 3 den. 1868 végén a közönségesebb nemek ára csak 7—8 sh. a legjobb buzáké $8\frac{3}{6} = 10\frac{3}{6}$ -ra szállot alá, mi eléggé megmagyarázza a gabnaneműek bevitelének nagy csökkenését. S a capgyarmati gabnakereskedés valószínűleg mindig ezen nagy változásnak lesz en alávetve, mert bár eleségből soha elég nem terem, mégis a periodicus szárazság a bevitelnek nagy hullámzásait idézi elő s szabályozza az áru jutányosságát. A buza is Chili, California és Dél-Ausztraliából hozatik be. A behozott buzánemek közül a kemény és aczélos fajok a fehér és puha fajoknál kedveltebbek. Könnyű áru szintén kelendő s e közt a mi mértékeink szerint 84—86 fontos buza legjobb vásárnak örvend. A buzában a bevitel kizárólag bizománytűzlet.

Gabnanemek közül még amerikai kukoricza hozatik be évenként kis mennyiségben; 1867-ben 17860 mázsa, 1868-ban csak 7340 mázsa, ellenben borsó és bab, zab és árpa rendes, de jelentéktelen kivitelre szolgálnak, leginkább Mauritiusba.

Dohányból behozatott, leginkább amerikai termény

	1866	1867	1868
nyers dohány	36,520 font	76,555 font	37,708 font.
kész dohány	39,559 „	143,425 „	107,765 „
szivar	1.338,000 db	2.716,130 db	740,290 db.

Épületfa és donga azon második árucikk, mely a lisztel együtt esetleg egy hazánk és a délafrikai gyarmatok közt kifejlődő kereskedésben beviteli tárgyat képezhetne. Ezen áruk, melyek Triestnek és Fiuménak főkiviteli cikkeit képezik, már nagy terjedelmüknél fogva is igen alkalmasak arra, hogy egy kísérletképen Capetown vagy Port Elizabethbe küldött hajó terhének főalkatrészét képezzék. A gyarmatnak erdői, és a faszállításra alkalmas közlekedési utai nem lévén, épen a népesebb parti megyék, úgy szólván kizárólag, külföldi fával építkeznek, és a bortermelők és kereskedők csak behozott hordók-

ban tartják és szállítják a capborokat. S bár a bortermelés alászálltával az utolsó évtizedben a dongafogyasztás is csökkent, azért jelentőségét az egészen el nem veszíté, s javuló constellatiók mellett ismét tekintéles szerepre juthat. Egész teher dongát a vásár egyszerre nem bírja meg árcsökkenés nélkül, de minden évben több hajó szokott érkezni, mely kisebb-nagyobb részben ezen czikkel rakodott. A vámszabályzat, míg az épületfának köblábját 2 den. vámmal sujtja, a dongák bevitelének kedvezni akarván, azokat vámentesen ereszti be. — Épületfa angol hajókon leginkább Svéd és Norvégországból, azonkívül Éjszak-Amerikából hozatik. A fenyűdeszkák szokásos vastagsága 3" ang. mérték, szélességök 9—11" hossza 10—30 láb, de leginkább 15—20 láb. A dongák Amerikából, ujabban leginkább Memelből Oroszországban jönnek; igen jó minőségben kívántatnak, kivált a helyben maradó 880 gallonos hordók számára, s háromfélék u. m. pipe staves 54" hosszúságban; hogsheads 40—41"; stukvats 6 láb 3 hüvely hosszú s ugyanoly szélességű hordók. Pipestaves 1869 januárban fizetett 1000 db £. 45—49, hogsheads £. 40—42, fenékdongák £. 30—32/10 den. — A fakeskedés is leginkább bizománykép üzetik s az áru keendősege rendesen könnyű. Főpiacza — Capetown.

A többi beviteli áruk s nevezetesen a gyártmányok csekély térforgalmuk és az angol verseny miatt az osztrák-magyar vámterületre nézve kisebb jelentőséggel bírnak, minthogy az azokkal tehető kísérletek egy hajótehernek eleinte csak csekély részére szorítkozhatnának. Gyapotkémék, fehérnemű és pipereárak, kalapok stb. kísérletre sem képesek; vászon nem igen használtatik s 1868-ban mindössze £. 23,541 ára hozatott be. Gyapjukelméből 1867-ben 115,570, 1868-ban £. 106,674 ára küldetett Caplandba. Ezen cikk iránt az osztrák posztógyárosok az illető szakjelentésben nyerhetnek felvilágosítást. Igen keresett árut képez az üveg s nevezetesen a félig csiszolt üveg edények, ablaküveg, közönséges borpalczkok, sörkancsók és sodavizpalczkok. Ezen árukból Csehország Anglián keresztül nem kis részét fedezi a létező szükségletnek, hanem a vámtabellák nem mutatván ki az üvegárakat külön, azok mennyisége iránt statistikai adatokkal nem szolgálhatunk.

Gyufák ennekelőtte majdnem kizárólag az osztrák-magyar államokból vitettek be, ujabban azonban sok svéd gyufa is jön a piacra. A svéd áru nem jobb, de 20%-vel olcsóbb, fája erősebb, s az osztrák-magyar iparosok ha véle versenyezni akarnak, olcsóbban s nem papirdobozók, hanem faládákban kell, hogy árulják czikkeiket.

Börgyártmányokból kész kieserzett bőrök, cipésmunkák és rövid áruk 1868-ban £. 71,926 értékben hozattak be, s itt a bécsi iparosok versenye nem volna lehetetlen. Ugyszintén mindenféle más rövid árukban, lámpákban, tajtmunkákban stb. osztrák sör palaczkokban szintén számithatna keletre. Vas és aczél, nyers és feldolgozott 1868-ban £. 111,477 hozatott be, nyers vas Angol- és Svédországból, vas, pléh és aczél munkák kizárólag Angliából.

A bevétel többi részét Rio és Jáva kávé, rizs és thea Singaporéból és Chinából, mauritiusi czukor, keletindiai fűszerek, angol brandy, Hollandból gin és könyvek, hajószükséglet stb. teszi ki, melyekben az osztrák-magyar monarchiának érdeke nem igen lehet.

Ugyanazon viszonyok, melyek a Capgyarmatban léteznek, alkalmazhatók Port Natal bevételére is. Szintén külföldről (gyakran Capetownból másod kézből) veszi lisztjét s buzáját; fára azonban e gyarmatnak nincs szüksége, minthogy különböző igen jeles fanemeket termeszt.

A kivitelnek legfontosabb tárgyát képezi a capgyapju s ezért ezt, mint felette érdekes árucikket, valamivel kimerítőbben kívánjuk tárgyalni. — A capgyarmatok gyapju-termelése és gyapjukereskedése mindig nagyobb terjedelmet nyervén, ma Ausztralia után mennyiségre nézve a világon második helyen áll. Ezen gyapjukivitel a következő arányokban emelkedett:

1850-ben volt angol font . . .	5,477,200,
1855 " " " " . . .	11,996,415,
1860 " " " " . . .	23,172,785,
1865 " " " " . . .	33,264,466,
1866 " " " " . . .	35,532,463,
1867 " " " " . . .	36,026,614,
1868 " " " " . . .	36,463,310.

Hasonló óriási emelkedést mutathat fel a gyapjútermelés Natalban, hol

1855-ben, a kivitt gyapju értéke volt £.	8,331
1860 " " " " " " "	27,790
1865 " " " " " " "	66,747
1866 " " " " " " "	70,993
1867 " " " " " " "	80,999
1868 esztendő 9 első havában " "	82,567

A caplandi gyapju értéke 1868-ban £. 1.806,459-re rugott, s ehhez adván a Natálból kivitt gyapju értékét 1868-ban több mint 1.889,026 font sterlingre kell tennünk. S megjegyzendő, hogy ezen termelés az utolsó évek kedvezőtlenül alacsony gyapjuárairól a farmerek bajos helyzete daczára, — kik rossz termések által sújtva a birkatenyésztés javításába tőkéket befektetni nem bírtak, — folytonosan emelkedett és az ország terméshelyzet viszonyainál fogva majdnem a végtelenségig kiterjeszthető.

Ezen számok világosan bizonyítják, mily tetemes versenyt képez a capgyapju a mi hazai termelésünk ellen, mely versenyt különben már több ízben volt alkalmunk tapasztalni, s melyre már ezért is figyelemmel kell lennünk. A gyapju azonban nem kezeltek elég okszertűen, mert a holland farmerek természetes conservativismusa hátráltat minden javítást. A capgyapjú szála finom, fűrten erős és ruganyos, hanem az utolsó 3 évben e tekintetben hátramaradás történt, mert az ama idő óta mindig alacsony gyapjuárak következtében a termelők nem voltak képesek új kosokat hozatni. A capgyapjú csak ritka esetben használható fésűs gyapjunak, s a leggyakrabban posztógyapju közép és középfinom minőségben, a vidék szerint melyből származik. Egészben véve két nemét lehet megkülönböztetni:

1. Az úgynevezett „fügyapjú“ azon vidékeken terem, hol elég fülegelő létezik. E gyapjú többnyire kékes színű, s mint könnyebb és tisztább faj, Európában kedveltetik s a mosásban kevesebbet vesz.

2. Az u. n. karoo gyapjú, mely a pusztákból jön, hol legelő nincs, és a juhok az alacsony karoo bokrokon élnek. A talaj, por és homok e gyapjút megrontják, s vörhenyes szín, na-

gyobb súly, több zsirtartalom, piszok, homok és gyakran bogáncsosság jellemzi azt.

A nyírás ideje megyék szerint különbözik s nem szabályos; némely farmer juhait 6 hó, mások 8, 10 vagy 12 hónap múlva nyírják, a mint épen jók az árak, vagy pénzt szükségel a termelő. Ennek következtében néha csak 4 hónapos gyapjúval is találkozunk. A gyapjút vagy mosatlan nyírják, mi körülbelül a gyapju $\frac{2}{3}$ részével történik, vagy hátmosás, sokszor csak hideg vízzel. Gyakran a juhok nyírás előtt csak keresztül hajtatnak a folyón. Leginkább hátra vannak pedig a Capon a gyapjú osztályozásában, mindent vegyest tömnek a zsákokba, hát, has és lábgyapjút, úgy hogy egyforma szállitmányok alig láthatók. A mosatlan gyapjúk (greasy wools) részint úgy a mint vannak kivetetnek, (kivált Amerikába) vagy pedig mosóintézetekben kimosatnak, s aztán a kereskedésbe jönnek mint:

1. snow white scoureds — hófehér,
2. bath washed „ — félig mosott,
3. hand washed „ — lábbal mosott gyapjúk.

A mosást illetőleg csak annyit említünk, hogy a snowwhite gyapjúnemek mosása szépnek nevezhető, s a más kettőnél is kielégítő, hanem hogy a gyapjú a mosásból többnyire csomós állapotban kerül ki, a fűrt erőben és ruganyosságban vesz s annyira széttépetik, hogy az ilyen gyapjúból készült fonál szintén nem lehet erős. A mosatlan gyapjúk a snow white mosásban 60—65%-et vesztenek, s kimosva feldolgozásuk előtt rendszerint nem szükségelnek egy második gyári mosást. A bath washed és hand washed gyapjúk egy második gyári mosásban újra 30—40%-et vesztenek. A gyapjú, mely a juhon lett megmosva — fleece washed — a gyarmatban nem mosatik ki újra, s azon európai és amerikai czégek, melyek fésűs gyapjút kívánnak, rendszeren ezen gyapjút vásárolják, vagy pedig mosatlant, mely legjobb minőségben, kivált a gyapju növéstét illetőleg, Beaufort West, Victoria West, Richmond és Graaf Reynet keleti megyékből származik, hol a juhok évenként csak egyszer nyiretnek.

Anglián kívül csak Belgium, Holland és Amerika vesznek részt a gyapju kivitelen. Angliába a kereskedők a gyapjút consignációra küldik, miglen a többi országok bizománysaikk

által szilárd számlára vásároltatnak. Bevásárlásoknál mellékiadások a következők: gyapjuzsák 5 sh. darabja, tömés 2 sh. mérés és jelzés 3 d., hajóra szállítás 100 fontért 1 sh. kikötői díjak 100 font után 3 d. bélyeg, fuvar, munkabér, fuvarlevél, bízományi díj $2\frac{1}{2}$ —5%.

Angoragyapjú, mely csak 1860 óta vitetik ki. 1868-ban már 1200 mázsa küldetett Angliába. Annak jó ára ki látást nyújt, hogy nagyobb mennyiségben fog termeltetni.

Bőrök képezik gyapjú után a délafrikai gyarmatok legnevezetesebb kiviteli cikkét. Juhbőrök első rendben, aztán kecske és marhabőrök. Juhbőrök kivitettek.

1867-ben 1.232,210 db £. 93,746 értékben

1868-ben 1.239,156 „ „ 79,308 „

Port Natalból 1868 év első 9 havában £. 7,408 értékben.

Kereskedésben a birkabőröknek különféle nemei fordulnak elő.

A főkülömbőség az, mely a gyapjas birkák és a szőrös capbirkák közt tétetik, utóbbiakhoz számíttatván a vegyült fajok is, melyek a gyapjú közt keverten több kevesebb szőrt mutatnak. A gyapjas bőrök, mint értékesebbek, nagyobb gonddal kezeltetnek s szárazon besózva küldetnek el. A besózást vagy a farmerek végzik és pedig igen durván, vagy a kereskedők sokkal gondosabban. A capbirkabőröket szokás előbb beáztatni s a szőrt levakarni, hogy a szállítás kevesebbe kerüljön. Hosszu szőrű juhbőrökből 75, rövidszőrűkből 120, capbőrökből 150 jó egy kötegbe. — A capkecskebőrök a juhbőröknél jobb minőségük folytán vagy $\frac{1}{3}$ dal értékesebbek

kivitettek: 1867-ben 639,194 db £. 65,449 ért.

1868-ban 681,259 „ „ 66,762 „

Ezen árú, valamint a hozzá hasonló minőségű capjuhbőrök mindig nagyobb keresettségnek örvendenek, finomabb bormunkák, férfi keztyű és női finom czipőkre való kitűnő alkalmazhatóságuk folytán. Ezen kétféle bőrök cserzésével Capetownban egy nagyobb bőrgyár foglalkozik s küldi kieszerzett, de simitatlan (lohgaar) bőreit Angliába, hol azok a sokkal drágább levantei kecskebőröket pótolják, melyeknél durvábbak ugyan, de erősebbek és szívósabbak. Az osztrák-magyar vámterület

bőriparosait és keztyűseit ezen, Londonban kapható, kapjuhőrökre ezennel figyelmeztetjük.

Marhabőrökből besózva kivitetett:

1867-ben 21,743 darab £. 14,022 ért.

1868-ben 24,888 „ „ 11,223 „

Natalból 1868 első 9 hóban 6,495 „

A délafrikai marhabőrök jó minőségűek, de a buenos ayresiekkal a verseny- ki nem állhatják. Ökörszarvak nyomtatéknak kis mértékben kivitetnek.

Fontosságban a felsorolt állati terményekhez legközelebb áll a rézércz, mely a colonia északnyugati részén Namaqualand megyében bőségben és kitünő minőségben található, de az ökörszekéren való tengerhez szállítás miatt csak aránylag kis mértékben aknáztatik. 1867-ben 5605 tonna £. 120,521 ért. 1868-ban csak 2900 tonna £. 60,985 értékben küldetett Angolországba. Minthogy pedig a namaqua rézércznek csak a java, mely kohóban 18% tiszta rézet ad, vitethetik ki, a fenti mennyiségek 1008 tonna vagyis 20,160 mázsa, illetőleg 542 tonna vagyis 10,830 mázsa tiszta réznek felelnek meg.

A borkivitel egészen alászállott. Részint az izlés és divat változta miatt, mely az édes szeszesei déli boroknak hátat fordított, részint a capborok aránylag nagy drágasága miatt, mely a londoni piacon a versenyt más borokkal kiállni nem engedti. Londoni kereskedők ismételve inték a capi bortermelőket tisztább kezelésre s árleszállításra, de ezek állítják, hogy tovább engedniük lehetetlen. Így a borkivitel, mely

1860-ban még 403,218 gallon volt £. 59,260 ért.

1865 „ már csak 195,051 „ „ „ 25,716 „

1866 „ „ „ 96,365 „ „ „ 15,321 „

1867 „ „ „ 72,785 „ „ „ 11,411 „

1868 „ „ „ 84,829 „ „ „ 13,368 „ volt.

A finom Constantia borok, a pontac és frontignac méltán soroztatnak az első rendű édes borok közé, de túlságos szesztartalom miatt és aromában a magyar borokkal nem versenyezhetnek, s általában más fajta bort képeznek a miénknél. A közönséges borok a mi izlésünknek nem tetszettek, a minthogy Angolországban is leginkább sherry-készítésre használtatnak s e végre már helyben erősen vegyítettnek rummal. Saját borszük-

ségletét, kevés francia asztali bor és pezsgő kivételével, a gyarmat maga fedezvén, borbevitelről ide szó sem lehet. A szőlővessző mindenütt megterem, a főbortermő vidékek azonban Capetown, Siellenbosch és Paarl nyugati megyék. Kitünő minőségű krystallizált borkő 1867-ben 81,160 font, 1868-ban 38,280 font vitetett ki. — Száritott gyümölcs, kivált szőlő 1867-ben £. 12,540 ért. 1868-ban £. 24,424 értékben.

Nevezetes kiviteli cikket képeznek ezenfölül a következők:

Strucztollakból kivitt a Capgyarmat:

1867-ben 18,652 font. £. 73,585 ért.

1868 „ 15,087 „ „ 57,725 „

Natal: 1867 „ ? „ „ 12,105 „

1868 „ ? „ „ 10,083 „

A keleti tartományokban több helyütt a struczok tollaikért különösen tenyésztetnek, s általán Dél-Afrika az, mely a legtöbb ilyen tollút adja.

Elefántesontot a Capgyarmat kivitt:

1867-ben 47,622 font. £. 8,324 ért.

Natal „ ? „ „ 7,109 „

Capland 1868-ban 30,425 „ „ 7,510 „

Natal „ ? „ „ 5,879 „

Aloë a legjobb minőségűt az aloë ferox, hasonló jóságút az aloë afrikana, közönségest az aloë plicatilis nedvéből készítenek a farmerek. 1867-ben ezen gyógyáruból 656,984 font £. 6,107 ért., 1868-ban 569,069 font, £. értékben vitetett ki.

Száraz halból 1868-ban 4.340,992 font, £. 20,670 értékben vitetett ki.

Natalnak azokonkívül, miket felhoztunk, néhány külön kiviteli gyarmatárúja van, melyek a kevésbé forró Capgyarmatban nem termesztetnek, s Natalban is kiválólág csak a tengerparti vidék ültetvényeiben termesztetnek, nem pedig a terrasseokban magasra emelkedő belföldön. Ilyenek első rendben a Czukor, mely először 1851-ben kísérletképen termesztetett 1855-ben még csak £. 19 ára vitetett ki, de

év	£	év	£
1858-ban	3,860	1866-ban	66,191
1862 „	21,178	1867 „	70,563
1864 „	94,208	1868 „	90,429
1865	76,335		

A natali cukrot több gőzmalom készíti, s minőség tekintetében az a legjobb faj nádcukorhoz tartozik. A cukor három fajtájú. Legjobb a bourbon nádból nyeretik s fehér krystallizált cukrot ád, két más fajta nád több, de durvább terményt ád. Most már a Transvaal respublicában is természetnek cukrot.

Gyapotot az éjszakamerikai háború alatt kezdték Natalban kivitelre termesztetni, miután már régen meg volt állapítva, hogy az ország gyapottermelésre kitünően alkalmas; a munka és tőke azonban más irányban voltak elfoglalva. Először tehát 1864-ben vittek ki innen gyapotot £. 2646 értékben, mint-hogy azonban a gyapotválság ezután hamar bevégeződött, a gyapottermelés sem nyert nagyobb terjedelmet s 1867-ben is csak £. 4986 ára vitetett ki.

Arrow-root Natalnak egyik főterménye. Az ötvenes évek elején lett mivélése megkezdve s jelenben ezen keményítőt tartalmazó eledel, a gyarmat önszükségleten felül,* évről évre növekedő mennyiségben vitetik az európai vásárra, versenyezni a sagóval és tapioka liszttel. Nyeretik a maranta arundinacea gumóiból, mely növény az ismeretes kerti canna indicával rokon. Legjobban terem másodrendű, könnyű nedves földben és folyók partjain, hol a gumók legnagyobbra nőnek. Október és november havában az egy lábnyi mélyen felszántott, megkapált és gatzól mentes földben sorokba vettetik, a burgonyához hasonló módon, egymástól jó távol eső fészkekbe. Marceziusban a gyökerek érettek s kiszedetnek. A gumók aztán géppel szétreszeltetvén, s vízben áztatva, a szálkák fölül maradnak, a liszt pedig leülepszik s marad egy fehér tészta, mely vásznon megszárittatván, darabokra törve adatik át a kereskedésnek. Egy acre föld ád >< 15 mázsa lisztet, mi átlagban £. 30-nak felel meg. 1867-ben a kivitel £. 9139 értékű volt. — Natalnak többi tropicus terményei mint kávé, indigó sat. még nem képezik nagyobb termelés és kivitel tárgyát. —

Ezek után bátorzkodunk még Nagyméltóságodnak megnevezni néhány kitünőbb capetowni és port-elizabethi czéget, melyeket a részletes tudositást vagy üzleti összeköttetést kereső t. kereskedői közönségnek bizvást ajánlhatunk. Ilyenek: Capetownban: William Anderson et Comp.; Poppe Schunhoff et Guttery; Thomson, Watson et Comp. C. J. Manuel.

Port Elizabethben: N. Adler et Comp.; v. Roëun Schabel et Comp., Poppe Schunhoff et Guttery; A. Mosenthal et Comp.; L. Lippert et Comp.; Blaine et Comp.; F. O. Smith et Comp.

Ezzel befejezván jelentésünket a délafrikai gyarmatok termelési és kereskedelmi állapotáról, átmegyünk Ásia délkeleti részeibe, és onnan is közlünk némely közérdekű adatokat.

Singapore kereskedelmi viszonyairól.

Singapore, mely csak 1819 óta foglaltatott el Angolország által, azon időtől fogva oly haladást tett, és oly nagy fontosságot nyert, hogy jelenleg Keletázsia legvirágzóbb emporiumai egyikének nevezhető. E gyors felvirágzását első sorban felette kedvező fekvésének köszönheti. Az indiai szigettenger közepében, a hol a szomszédos szigetek és államok ugymint: Borneo, Celebes, Sumatra, Java, Malacca, Siam és Cochinchina kereskedői találkoznak, azon az uton, mely Indiából egyenesen Chinába vezet, egyenlő távolságban ezen országoktól, Singapore az indó-chinai tengerek közelebb és távolabb fekvő kikötői entrepôtját képezi, az azok közti forgalom nagy részét közvetíti, és ennek következtében a keletázsiai országok hajózásának egyik főpontjává lett.

Kevés hely is van, mely rövid idővel alapítása után oly nagy és élénk forgalmat fejtett volna ki, mint Singapore, hol a ki- és bevitel összes értéke

1824-ben csak	£	2,563,124	font sterl. tett
1830-ban pedig már	„	4,479,916	„
1850-ben	„ „	5,336,833	„
1855-ben	„ „	7,386,214	„
1860-ban	„ „	10,371,301	„
1865-ben	„ „	14,492,470	„

Igaz ugyan, hogy a chinai kikötők megnyitása óta, chinai kereskedése némikép csökkent, minthogy a korábbi közvetítési tüzet direct kereskedésnek kezdett tért engedni. Ez azonban eddig nem történt oly arányban mint általánosan hitték, úgy hogy ama csökkenés ténylegesen csak csekély terjedemmel bír, és habár feltenni lehet, hogy jövőben a direct kereskedés Chinával még tovább is fog haladni, Singapore összes forgalma ez által még sem szenvedhet, mert ellenben kereskedése a malaji szigetekkel, Siammal és Cochinchinával nagy mérvben emelkedik.

A szabad intézvények, melyek ellentétben a hollandi kormánynak Jávában alkalmazott szűkkeblű kereskedelmi rendszerével, Singaporéban mindig uralkodtak, a ki és beviteli vámok, ellenőrzések, egyedáruságok tökéletes hiánya, szemben a más nemzetek által az itteni tengerekben idegen lobogók kizárására gyakorolt taktikával, másrészt a személy és vagyon kitérő biztossága, ellentétben a benszülött hercegek államaiban uralkodó jogtalansággal, voltak a további okok, melyek ily fényes eredményeket lehetővé tettek és még inkább elősegítették Singapore jelentőségét.

Singapore növekedő fontosságával egyaránt növekedett lakósainak száma is. 1819-ben csak néhány halászeszaládból állván a népesség, 1867 végével már:

110,000 lélekre rugott, melyből

90,000 Singaporéra

20,000 vidékére esett.

A chinai elem a tulnyomó, és még folytonosan nyer kiterjedésében. Az éjszakkeleti monsunnal évenként nagyobb számban érkeznek chinaiak, kik szegénység és nyomor következtében elhagyják hazájukat, hogy itt foglalkozást és kenyeret kereshessenek. A lehetőség, takarékoság mellett némi vagyonra szert tenni, Singaporéban oly nagy, hogy ők kik, mint mindenütt a hol letelepednek, itt is a legnagyobb szorgalmat fejtik ki, rendszeren pár évre idejövételük után, jólétre jutnak sőt meggazdagodnak. Ők azok, kik a kiskereskedést leginkább űzik, valamint a külkereskedésben is, főképp abban, mely a maláji szigetekkel Siammal, Cochinchina és Chinával folyik, legélénkebben vesznek részt. A kézműipar majd kivétel nélkül az ő kezükben van összpontosítva. A többi ázsiai elem közül, mely itt nagyobb számban letelepedett, első sorban a malaji nevezendő meg, mely a szigetekből, valamint a malaji félszigetből bevándorolt, azonban kereskedelmi tekintetben eddig a legesekélyebb jelentőségre sem birt emelkedni. A malajok leginkább halászattal és nap-szám munkával foglalkoznak. Nem annyira számuk, mint vállalkozó szellemük által nyertek a singaporei kereskedésben tért az arabok és parzok (tüzimádok), kik többnyire Kelet-Indiával-Siammal és a szigetekkel állanak élénk összeköttetésben.

Kormányzását illetőleg, Singapore 1867 előtt a „Straits

settlements“-hez tartozó gyarmatok, Malacca és Pinanggal együtt, a keletindiai kormányzásának volt alárendelve. 1867-től fogva az előbbiekkal együtt saját alkotmányával bir, mely a gyarmatnak belügyei rendezésére tág autonómiát nyújt, a belső kormányt a gouvernor képviseli, a ki e tekintetben kiterjedt felhatalmazással van ellátva.

Mint márt említettük, Singapore fekvése által, támogatva az indó-chinai tengerek hajózásának gyűlpontja, valamint azon hajók legalkalmasabb állomása lett, melyeknek útja a Jóreménység foka körül Keletázsia országai felé van irányozva. Gazdag tehát egyenes összeköttetésekben a keletázsiai kikötőkkel és Európával. A jelenleg fenálló vonalak a következők :

a) Európába, Suez-en és a keletindiai kikötőkön át:

1) a „Penninsular and Oriental steam navigation“ társulat által, mely havonként kétszer járhatja hajóit;

2) a „Messageries impériales“ francia hajózási társulat által, mely hajóit e vonalon havonként egyszer járhatja, azonban a jövő év kezdetétől fogva havonként kétszer fogja eszközölni az Európával illetőleg az Alexandria-Suezzel való összeköttetést;

3) a „Diamond steam ship company“ által, mely Londonból minden hat hétben a Jóreménység foka körül Mauritius és Singaporén át küld gőzöst a chinai kikötőkbe ;

4) az „Ocean steam ship company“ által, mely havonként egyszer küld gőzost Liverpoolból Mauritiuson és Singaporén át Honkongba.

b) Honkong és Chinába, a fenebbi 4 társulaton kívül még a Jardine Mathisson és társai, s Apcár és társai singaporei kereskedelmi cégek Calcuttából induló gőzösei eszközlik havonként egyszer az összeköttetést.

c) A keletindiai kikötőkbe : a felsorolt vonalokkal még a „British India steam navigation company“ versenyez ; hajói útjukban Malaccát, Pinangot, Moulmaint és Rangoont érintik.

d) Batáviába, Macassarba, Timórba, Mintekba, Riouvba :

1) a „Netherlands India steam navigation company“ által, mely hajóit havonként egyszer járhatja;

2) s a „Messageries impériales“ által, mely összeköttetésben az európai postával szintén havonként egyszer járhat hajót Batáviába.

e) Az összeköttetést Siámmal a bangkoki Poh Jim és társai-féle cég minden 20 napban egyszer eszközli.

f) Cochinchinába (Saigon): a „Messageries impériales“ francia hajózási társulat által, havonként egyszer.

Ezek a rendes vonalak, melyeken kívül még számos magán gőzös jár esetről-esetre, vagy ha a szükség igényli.

Pénz, bank és hitelviszonyok.

A pénzszámitás Singaporéban mexicói dollárokból = 100 cents történik. — Ez azon ezüstpénz, mely különben is az általános forgalmi eszközt képezi. — Egyenértéke = 4 sh. 4, 23 dollár = 5 frank 43 cent. = 2 forint 17 krajczár oszték értékben. — A Honkong, Peru, Chili és Bolivia dollárok ugyan ez értékben fogadtatnak el, ha teljes szabályszerű súlylyal (415 grains) bírnak. A váltó-üzletet, valamint bank-transactiókat a következő pénzintézetek teljesítik:

- 1) az Oriental bank corporation;
- 2) a Chartered mercantile bank of India, London and China.
- 3) a Chartered bank of India, Australia and China.

Ezeknek főszékhelye London és itt csak önálló fiókokkal bírnak, melyek credit mobilier jellemű intézetek üzlet körébe vágó pénzműveletekkel foglalkoznak, valamint pénzjegyeket is adnak ki, fedezet nélküli hitelt azonban nem adnak. A leszámítolási üzletet általánosan könnyeden eszközlik, leszámítolásra két cég aláírása elégséges. A leszámítolási kamatláb 1868-ban 12%-re rugott, árukra adott előlegek után azonban 15% számittatott; pénzbetételek, melyek 3 hónapon felül maradtak a bankoknál, 3%-val kamatoztattak; check számadásra irt betételek után kamat nem fizettetett. Azon intézeteken kívül még a következő európai bankok, vannak magán cégekre ruházott ügynökségek által képviselve:

- a Comptoir d'escompte Párisban,
- a Vereinsbank Hamburgban,
- a London and Westminster Bank Londonban,

Az üzletek tulnyomó része azonban az előbb nevezett 3 bank kezében van összpontosítva. Vezetésük különben is tevékeny és ügyes. Azon kérdésre, vajjon megfelelnek-e az itt székeltő vagy képviselt bankok Singapore kereskedelmi forgalmá-

nak, nem könnyű felelni, mert az illető bankok az ide vonatkozó részletes kimutatásokat nem hirdetik, a központi főkimutatások pedig az egyes fiókok működéséről felvilágosítást nem nyújtanak. A leszámítolási üzletben szokásos magas kamatláb s a betételek után fizetett csekély kamat közti különbség azonban oly jelentékeny, hogy méltán lehet következtetni, miszerint a verseny az egyes bankok közt nem nyomatékos, hogy tehát egy új pénz- és hitelintézet Singaporéban jutalmazó tért vívhatna ki magának, főképp akkor ha tevékenység és mozgékony-ság volnának alapelvei. ⁴Az európai czégek hitelviszonyai Singaporéban, a hol angol jog és szokás gyakorlatban van, általánosan kedvezők.

A legnagyobb része közülök kizárólagosan bizományüzlettel foglalkozik, és e szerint kevesebb veszteségnek van kitéve. A chinaiak, kik az Importeurök fővevői, csak hitelkép vesznek és, kevés kivétellel, rossz fizetők; kell hogy ellenök minden lehető óvatosság és vigyázat alkalmaztassék.

A chinaiak által elfogadott váltók rendesen nem adatnak el, hanem a hitelezők lejáratják, mert a chinai kereskedők tartózkodnak venni oly házaktól, melyek váltóikat leszámítoltatják, még gyakrabban a [vételt egyenesen e feltételtől teszik függővé. Minthogy élénk üzletmenettel az ilyenmü váltók összege nagyban szaporodik, lehetségessé válik, hogy egyes alkalmaknál jó alappal bíró czégeknél is pangások és válságok következhetnek be. Ár folyamok következő helyekre jegyeztetnek:

Londonra 6 hónap látra	}	változtatlan érték 1 dollár
Párisra 30 nap „		
Bombayra	} 3 nap látra	} „ „ 100 „
Calcuttára		
Rangoonra		

Londonra különösen három különböző árfolyam jegyeztetik:

- 1) oly kibocsátványokról, melyeket a bankok kibocsátanak (bank bills);
- 2) magán kibocsátványokról, melyek hitellevelek és hajó-
rakodások alapján állítottak ki;
- 3) kész küldvényekről kiállítva privát czégektől — privát czégekre.

A Londonra szölı bank bill átlagos árfolyama az utolsó években következı kép alakult :

1861	4/7	1/4	=	1	dollár
1862	4/9	1/2	=	1	"
1863	4/10	7/8	=	1	"
1864	4/10	5/8	=	1	"
1865	4/7		=	1	"
1866	4/7	1/8	=	1	"
1867	4/5	1/2	=	1	"
1868	4/4	1/2	=	1	"

Mértékek és szokások.

A szokásos súlymérték a picul = 100 cattı = 133¹/₃ angol font. Rizs coyan szerint is adatik el. 1 coyan = 40 picul; hosszsmérték az angol yard. Darab számra itt-ott corge szerint jegyeztetik 1 corge = 20 darab. Termények mindig kész fizetés mellett vásároltatnak, bevitt árúk pedig 3 vagy 4 havi hitelre és rendesen elfogadvány mellett adatnak el. Provisio 5⁰/₁₀-al, delcredere 2¹/₂ ⁰/₁₀-al számıttatik. A fedezet fejében elküldött és a bizományos forgatmányával ellátott váltók után további 1⁰/₁₀ jutalék jár; váltóbélyeg 1/8 ⁰/₁₀-al, tüzbiztosítás 3 hónapra 1/4 ⁰/₁₀-al számıttatik; alkuszdi, nem terheltetik. A számadások, az áru küldıinek kívánsága szerint, minden egyes eladásnál vagy az áru összes eladása alkalmával adatnak. A be vagy kirakodási és elszállítási költségek következı áruknál a következık:

Bor	25	cents	három tuczat szerint
Sör	50	"	hordó "
Sör	25	"	láda "
Szesz	50	"	hordó "
Liszt	15	"	" vagy zsák "
Gyömbér	15	"	picul "
Bors, fekete . .	15	"	" "
" fehér	15	"	" "
Darab számú árúk	50	"	50 darab "
Rizs	15	"	picul "
Sago-liszt . . .	10	"	" "

A biztosítási ügyről.

Az angol-indiai és angol-chinai társulatok közül Singaporében 14 van képviselve; tűz és tengeri károk elleni biztosításokkal foglalkoznak. Az Európában székelő intézetek közt képviseltetik magukat :

- 1) a Home and Coloniale Marine Insurance Londonban;
- 2) a Helvetia St. Gallban;
- 3) a London and Coloniale steam transit insurance office Londonban;
- 4) a Rotterdami Sea and fire Insurance Comp. Rotterdamban.

A leginkább előforduló tengeri biztosítások a parthajózásra vonatkoznak, minthogy az Európába vagy Amerikába irányozott hajók biztosítása rendesen a rendeltetési helyen történik. Az egyes társulatok kötvényei és díjai nem különböznek egymástól. Mindnyájan a díjból 10 % -os levonást engedményeznek.

A díjak a következők :

Europába	1 1/4	—	2 1/2 %
Amerikába	1 1/4	—	3 %
Chinai vagy japáni kikötőkbe	3 1/4	—	3 3/4 %

A fuvarokról.

Fuvar kereső hajók számára Singaporé kedvező kikötő. Eltekintve attól, hogy a piac maga tetemes szállítmányokat küld Európába, Amerikába és Chinába, az ide érkező hajók a part-hajózásban is könnyen találhatnak alkalmazást, minthogy a rizs kikötők : Rangoon, Bangkok és Saigon, hajók végett gyakran ide fordulnak. — A fuvar itt primage nélkül jegyeztetik, és pedig a következő szabály szerint :

a) Nehéz fuvar (dear weight).

Rizs	20 angol mázsa	=	1 tonna
Gyömbér	20 " "	=	1 "
Czukor	20 " "	=	1 "
Sago	20 " "	=	1 "
Fémek	20 " "	=	1 "

b) Könnyű fuvar:

Arrow root . . .	20	angol mázsa	1 tonna
Kávé	18	„ „	1 „
Gyapot	50	angol köbláb	1 „
Bors, fekete . . .	16	angol mázsa	1 „
„ fehér	18	„ „	1 „
Olaj	252	„ gallons	1 „
Darabszámu áruk	50	angol köbláb	1 „

A fuvarárak az utóbbi években következőkép alakultak:

a) Európába:

1861-ben	£	3/ 6
1862-ben	„	3/ 10
1863-ban	„	3/ 3
1864-ben	„	3/ 4
1865-ben	„	1/ 12 6
1866-ban	„	2
1867-ben	„	2/ 13 2
1868-ban	„	3/ 2. — nehéz jóságtól.

b) Amerikai kikötőkbe:

1868-ban £ 2/ 16 — £ 3. 15 tonna számra.

Beviteli üzlet:

A bevitel összege 1868-ban 31,579,926 dollart tett, melyből 19,802,211 dollar Angolországra és angol gyarmatokra esett. Más európai államok 2,151,766 dollarral vettek részt a bevitelben. A maradék China, Cochinchina, Siam és a maláji szigetek közt oszlik fel. — Mint ebből kitűnik, Angolország első sorban vesz részt a bevitelben és pedig $62\frac{3}{4}$ %-al. Azon áruk, melyek Honkongból és más angol gyarmatokból, Chinából, Sziamból, Cochinchinából és a maláji szigetekből behozatnak, nagyobb részt ismét kivittetnek. Kézmű áruk, vas és aczélaruk, üvegáruk, fémek, rövid áruk és élelmi szerek képezik Singapore bevitelének főtárgyait. A beviteli üzlet Európából consignációk útján történik; rendelések szilárd számlára nagyon ritkán adatnak, és ez esetben sem minta alapján, melynek pusztá beküldése üzlethez nem vezethet. Azon beviteli cikkek közül, melyek hazánkra nézve fontossággal birnak, a következőket emeljük ki:

Liszt. A bevétel ebben eddig csekély volt, mert a fogyasztás jelentéktelen. A szükséglet csak az európai lakosságra és az itt kikötő hajókra szorítkozik. A benszülöttek és az ázsiaiak lisztet egyáltalán nem fogyasztanak. Rizs, halak és gyümölcs képezik főélelmi szerüket.

1868-ban behozatott: 15,448 mázsa, mely mennyiség két harmad része californiai és északamerikai, egy harmadrésze pedig ausztráliai lisztből állt.

A behozott legjobb nemek minősége megfelel a pesti számoknak 2-től 4-ig. A *stabilimento commerciale di farine Fiume* és Triestben megkísérte pár év előtt lisztünket itt honosítani, azonban csak morális eredménnyel. Elismerték ugyan az áru kitünőségét és 2 dollárral jobban fizették mint az amerikai és ausztráliai lisztet; az elért árak azonban nem bátoríthatták a küldöket küldeményeiket folytatni. Az ausztráliával és amerikkával való lisztüzlet csak consignációk útján történik, szilárd számlára soha sem vétetik. A californiai és ausztráliai áru rendszeren 100—200 fontnyi zsákokban ér ide; az északamerikai pedig 200 angol fontot tartalmazó hordókban. A zsákok valamint a hordók eladásoknál nem számíttatnak; az eladások többnyire 3 havi hitelre történik, szokás pedig hogy az eladási számlának összege 4 hónappal az eladás után beküldetik. A költségek, melyek consignációkból erednek, a következő álszámlában össze vannak állítva.

Álszámla:

500 hordó lisztről a dollár 8 dollár 4000 . —

erről lejár:

fuvar		
kirakodás a hajóból . . .	doll.	50.—
raktár és tűzbiztosítás 1 óra . . .	„	35.—
bélyeg $\frac{1}{8} \%$	„	5.—
provisió 5 %	„	200.—
delcredere $2 \frac{1}{2} \%$	„	100.—
kisebb kiadások, váltóbélyeg és hirdetések	„	18.75.
		<u>408.75</u>
		dol. 3594.25
provisió a fedezetről 1 %		35.91
	dollár	<u>3554.34</u>

Magától értetődik, hogy a provisio, deleredere, a költségek egyáltalán esetről-esetre eltérőleg a fenebbiektől alapítottak meg.

1868-ban az átlagos árak a következők voltak :

australiai liszt dollár 8— 9 200 font számra

californiai „ „ 7— 8 „ „ „

amerikai „ „ 9—10 „ „ „

Mint az említettekből kitűnik, Singapore magyarországi liszt-consignatiókra nem igen ajánlható. Eltekintve a magas helyi költségektől, melyek az üzletet nehezítik, a kamatvesztéstől, mely az árat a legombolyításig terheli, a fuvar és biztosítástól: az ausztráliai és amerikai verseny az árakat annyira nyomja, hogy közönséges körülmények alatt sikeres consignatiókra gondolni sem lehet. Az itteni üzletmenetet cikkünkben jellemző nehézkes eladás, oly további körülmény, mely bizományképi küldeményeket még kevésbbé teszi tanácsossá.

B o r.

Ezen cikkben is a fogyasztás csak az európai népeségre van szorítkozva, a forgalom és eladás tehát csekély és lanyha.

1868-ban behozatott Franciaországból :

Vörös bor palaczkokban 1753 tuczat

Vörös bor hordókban 1200 akó

Pezsgő borok . . . 1570 láda à 12 tuczat.

Magyar borokkal C. Schmidt kereskedő Triestben ismételve tett kísérleteket. Az általa behozott vilányi bor minőségére nézve megfelelt, az ára azonban nem volt elég olcsó, hogy a versenyt megállhatta volna. Itt az ár jutányossága a fődolog. Oly bornemek, melyek láda szerint (12 palaczk) négy dolláron felül kínálatnak, el nem adhatók. Nehéz szeszes borok nem kelendők; csak ritkán keresik.

Sörből behozatott Angolországból 7525 láda à 4 tuczat. Oly áru, mely nem annyira habzó és izlésre különböző az angol sörtől — nem adható el.

Mint a bevitelben, a kivitelben is Angolország és gyarmatai első sorban vesznek részt. 1868-ban az összes kivitel

26,670,989 dollárt tett, melyből Angolországra tizenhárom millió esett.

A szomszédos országok következőkép részeltették magukat a kivitelben :

China	982,656	dollárral
Cochinchina	1,841,301	"
Siam	2,242,513	"
Java	2,437,367	"
Borneo	465,680	"
Celebes	757,980	"

Azon árucikkek átlagos árai, melyek rendszeren Európába kivetnek, 1868-ban a következők voltak :

Gyömbér	3	dollár	picul	szerint
Ón	25	"	"	"
Ságo-liszt	2 . 95	"	"	"
Bors fekete	6 . —	"	"	"
" fehér	10 . —	"	"	" *)

*) E részét a jelentésnek a czímlapon megnevezett két utazón kívül aláírta X á n t u s J á n o s is.

Sziami dolgok.

Miután a sziami kormány a legnagyobb készséggel beleegyezett, hogy az osztrák-magyar monarchiával kereskedelmi és hajózási szerződés köttessék, és minek utána a keleti vendégszeretettel fogadott közös követségnek sikerült nevezett szerződéseket mindkét rész megalégedésére létre hozni akként, hogy az osztrák-magyar monarchia két állama ezentúl a legkedvezőbb feltételekkel bíró államok sorába lépett: nem lesz minden érdek nélküli dolog, ha a siami királyságot nemzetgazdasági viszonyaiban vázlatosan ismertetni megkísértjük.

Siam — saját nevén Muang Tháí vagyis a szabad királyság — hátsó Indiának terjedelemre legnagyobb, központi fekvésénél fogva legfontosabb, történelmi multja, sajátos nemzetsége, valamint eredeti műveltsége, államrendszere, törvényei és szokásai által legkülönösebb, mondhatni legérdekesebb országa. Határai többfelé ismeretlenek lévén, nagysága és népessége csak becslésben állapíthatók meg. Mondhatni, hogy az angol Tenasserim, Birma, éjszakon a chinai tartomány Yün-nan és keleten Cochinchina határolják, de a hegyes vidékek mindezen országok között jobbra független s félvad törzsek által lakatnak s így a határszélek meg nem állapítvák. Azonfelül a siami királyságnak hűbér-államai vannak: a malaccai félszigeten öt maláji fejedelemség (Patani, Calantar, Triguanu, Quedah és Perak) s éjszakon a laoskirályság Csiangmái szintén vagy öt alhűbéres országgal (Lampún, Nakon Lampang, Phri, Naud és Csiangrai) A kambodzsai alkirály 1863 augusztus 11-én francia védnökség alá helyezvén államát, ez által a simai főuralom alól szabadult s a siami kormány bár neheztelt, kényszerítve érezte magát területének ezen tetemes csonkításához beleegyezését megadni. A mint a siami királyság hűbér-államaival vagy azok nélkül, a szabad határtörzsekkel együtt vagy azok mellőztével vétetik, úgy tértartalma 9—14,000 □ mfre becsültetik, 4,500,000—7,000,000 lakossal. Ezek közül vagy két millió tulajdonképeni

siami, egy millió a közelrokon, fajban és nyelvben hasonló laos, 500,000 a szintén egyenlő törzstű kambodzsai, vagy 1,500,000, a bevándorlott chinai és chinaival vegyes ágyból származott ivadék, egy millió a maláj s a többi hindufaj, peguan és birmani, avagy a siamiakkal rokon de kevésbé ismert talán benszültött hegyi törzsek.

Az ország, melyet e népek elfoglalnak, természeti fekvését illetőleg több részre oszlik. A Ménam folyó, melynek folyamterülete képezi az államot, alsó futásában egy termékeny sikot képezett, mely körülbelül 1000 □ mérföld, egy rizsföldekben felette gazdag, vizerektől és ásott csatornáktól minden irányban átmetszett, népes és városokban dús vidéken, a siami állam és nép központjául szolgál. Ezen vidék s a többi tulajdonképi Siam 57 megyére van felosztva, melyek mindegyikének élén egy kormányzó áll. Siam a mint Bangkoktól éjszakra vagy délre fekszik, két részre szakad, a déli rész vagy Muang Tai a miniszterelnök (kolahome) alatt áll s a tulajdonképi Siam egyik felét képezi, ugyanide tartoznak a maláj államok; míg a másik vagy éjszaki kerület, Muang Kua egy más közigazgatási főhivatalnok alatt van, s egy harmadik éjszakkeleti rész ismét a külügy-miniszter (Csao Phaja Phruklang) alá van helyezve, kik hárman együtt képezik az ország főközigazgatási hivatalnokait. Az éjszaki vidék a Ménam és számos mellékfolyóinak nem igen magas hegyek által elválasztott völgyeiből áll. Még tovább éjszakra az apro láoszi fejedelemségek erdős felfölde a chinai határon a Himalája állítólag 5—6000 lábnyira ellapult, de ma még ismeretlen ágazataihoz csatlakozik. Birmah s az angol Tenaszerim meg Siam közt dél felé huzódó párhuzamos hegylánczok választják szét a Menam és Irawaddy völgyeit, s képezik Malacca félsziget hegysorát. Keletre hasonló, de kevésbé magas hegyláncz emelkedik a Ménam és cochinchinai Méllong között.

A mindenütt tropicus égaltj (7—21 é. sz.) e különféle magasságban és talajon a legkülönbözőbb terményeket szülte, kivált erdei és mezei terményekben, de az ország főgazdagságát a rizs képezi, mely a Ménamnak körülbelül 560 □ mfre kiterjedő évenkénti árterületén jó minőségben terem s a nép főeledelül szolgál. A majusban kezdődő esőzések folytán augusztus és szeptember hónapokban a Ménam kiönt s az egész vidéket ter-

mészretesen irrigálja. Hibája ezen folyónak az, hogy felső futásában esések által a hajózást gátolja, torkolatában pedig bajosan áthatalható homokgátot csinált, mely nagyobb tengeri hajóknak a befutást és Bangkokba menetelt igen megnehezíti. Ezen körülmény, valamint az, hogy Bangkok kivételével az országnak semmi nagyobb fontosságú kereskedelmi városa és kikötője nincsen, még inkább pedig az egész országnak a siami öbölben a szokásos hajóutaktól félreeső fekvése nem kevésbé hátráltatják ezen államnak nemzetgazdasági felvirágzását, természeti kincseinek az ipar és kereskedelem általi alapos megismerését és kiaknázását.

De ez nem minden. Egyéb nehézségek még nyomasztóbban hatnak. Ilyen az éghajlat, mely forrósága és nedvessége által egyaránt veszedelmes az európaiakra, kik a főváros közelében nem találhatnak egészségesebb halmokat, hol építkezhetnek. A francia Cochinchinánál és a holland gyarmatoknál azonban Siam egészségesebb.

Más nehézségeket gördít a fejlődés elé a népnek physikai gyöngesége, társadalmi intézményei, nézetei és szokásai. A siami faj kis középtermetű, apró csontu, a rizs, hal és gyümölcsfogyasztás folytán izom-erőben is szegény, a forró égélj következtében lusta, csekély igényei, szokás és előítélet, valamint műveltséghiány miatt indolens nemzet, mely speculatióra nem gondol, hanem napi szükségletének fedezésén felül legföllebb apró fényüzési tárgyakkal és játékszenvedélye kielégítésével bibelődik. Innen van, hogy saját földén a chinai bevándorlásnak versenyét kitartani, annak ellenállni nem tudott. Sőt e bevándorlást ennek előtte szívesen látta, úgy hogy minden kereskedését, az állam jövedelmek kezelését, a rizsnél jövedelmezőbb czukor és borstermelést, mely ültetvény rendszert azaz tőkét, munkát és vezetést igényel, chinaiak kezei közé jutni engedé, a kik máig is mindezen előnyöknek majdnem kizárólagos birtokában vannak. — Másfelől azonban be kell ismerni, hogy minden nemzetek közül eddig csak a siamiaknak sikerült a bevándorlott chinaiakat elnemzetesíteni, velők már az első generációban a nemzeti nyelvet, szokást, törvényt elfogadtatni, sőt az ujjhoni öntudatot annyira felébresztteni, hogy a Siamban siami anyától született chinaiak a bevándorlottak

szokásos egymás közti tusáiban nem csak hogy részt nem vesznek, de sőt mindig a sziami kormány rendszabályait pártfogolják. Gyűlölség sziamiak és chinaiak között nincs. A vegyes házasságból származó fiúk a chinai atya nemzetiségét követve chinaiaknak tekintetnek s ezek modora szerint öltözködnek, míg a leányok az anyát követve sziamiaknak tartatnak. Mint-hogy pedig a bevándorlás lassú s évszázadok óta folyik, a legtöbb u. n. chinai már nem beszéli atyái nyelvét, hanem viseletéhez, a chinai íráshoz és irodalomhoz, izléshez és házi szokásokhoz annyival inkább ragaszkodik, mert ez őt mint szabad embert tünteti fel, míg sziami polgártársainak nagy része a rabszolgaság bizonyos nemét sinli.

Ezen társadalmi osztály-külömbőség szabadok és rabszolgák, aztán szabadok és nemesség közt, mely kasztszerű szigorral követeli az alább valónak hunyászkodó alázatosságát, egy másik főakadálya Sziam gazdasági előmenetelének. Némelyek állítják, hogy a nemzetnek egy harmada szolgaságban szenved. A szolgaság kétféle, 1-ször hadifoglyok és azok ivadékai, mintegy 46,000 férfi, mind idegen, (laos, cambodzsai, peguan, maláj), kik az első és második királynak és néhány főnemesnek szolgálnak s valódi rabszolgák, a mennyiben magokat soha fel nem szabadíthatják. Ezekből áll a hadsereg és a hajóhad közlegénysége, kik néhány hónapig (rendszerint 3) szolgálatban vannak s aztán hazabocsáttatnak, szolgálat alatt pedig tartást és némi csekély fizetést húznak. (Matrózok havi 6 dollárt, de tartás nélkül, s így maguk és családjuk ellátására.) Képzeltetni, hogy az ilyen hadsereg nem áll a legjobb hírnévben, daczára annak, hogy ujabban, számos éve, európai tisztek által gyakoroltatik és vezényeltetik. A szolgaság 2-ik felette elterjedt neme öneladásból, a szülék általi eladásból, vagy birói ítéltehből eredt s alapja nem más mint az adósság. 80 ticál vagyis 102 fl. 80 kr. o. é. a szokásos ár, melyért a szegény sorsú sziami magát szolgaságba eladja rendesen, hogy ezen felvett pénzen feleséget vehessen (pénzért a szülöktől) és háztartást alapíthasson, vagy mi szinte gyakori eset, hogy játék adósságait fedezhesse, sat. Ezen összegtől havi 2 ticalt azaz évi 30% kamatot lévén köteles fizetni, azt rendesen napszámban teljesíti, s többnyire újabb előlegeket szedve urától, tőle teljesen

függővé leszen s egész életén át hordozza ezen jobbágyság-szerű terhet, mely róla gyermekeire is átszáll s nemcsak természetes függést, de törvényileg szentesített szolgai személyjogot képez. A dolog természetéből folyik, hogy az ilyen jobbágy urát kifizetheti s felszabadulhat, hogy urát változtathatja sat., valamint, hogy szolgasága daczára mindennemű tulajdont szerezhet és birhat, a minthogy másfelől a saját és családja fentartásáról maga gondoskodik. Ellenben a törvény előtti egyenlőtlenséggel sujtatik, s a törvények szolgák szükségére, szabadok és szolgák közötti házasságra sat. nézve keleti azaz szigorú felfogásúak.

A mint a jobbágyrendszer, bármi alakban és gyakorlati módzatokban nyilatkozzék, a földmivelést csak azon középkori fokra emelni képes, hol az csupán a személyes fogyasztásnak s vidéki kereskedésnek, de nem hol a közforgalomnak és kivitelnek szolgál: úgy Sziamban is; és mióta ez ország 1856-ban a külkereskedésnek megnyitott s rizs-kivitele az európai kereskedés figyelmét magára vonta, e szolgaviszony a haladás akadályául tekintetik. De a keleti conservatismus mellett reformokat e téren egyhamar nem várhatni.

Még nagyobb gátként kell pedig tekintenünk e földön a buddhista vallást, mely sehol a világon belterjesb kifejlődést, nagyobb uralmat udvar, előkelők és nép felett nem nyert mint épen Sziamban, hol a tudomány, művészet, kincsek és munka ezen egyház szolgálatában vannak, hol a nép szokásain és nézetein feltétlen uralkodik, s túlságosan quietisticus tanai, ábrándos meséi, hosszú ünnepei és zarándoklásai, valamint ezerekre menő kolduló és coelibatusban élő szerzetes papsága által a népet a munkától nemcsak elvonja, de a megerőtetést, minthogy a lelket az elmélkedéstől elvonja, egyenest kárhóztatja.

A nyugati civilisációnak és a kereskedés hatalmas emeltyüinek egész ereje kellett tehát ahhoz, hogy egy ilyen népet megszokott tespedéséből kirántsa s az országot az általános gazdasági és művelődési mozgalomba belevezesse. Egy minden idők és nemzetek közt bölesnek tartandott fejedelem, az 1868 augusztus havában elhunyt első király Somdets Phra Paramendr Maha Mongkútnak érdeme az, hogy Sziamot a.éltiségéből felrázta s politikai, financiai, nemzetgazdasági, valamint nem

kevésbé vallási és művészeti reformok által a nyugati civilizáció haladásához odafűzte. Érdemeit emeli, ha hozzáteszszük, hogy minden javításait úgy intézte, hogy saját nemzetének eredetiségét nem sértette és minden veszélyes és zavart előidézhető ugrást elkerült. Így ezen fejedelem nemcsak nemzetének osztatlan és hálás tiszteletét nyerte meg, hanem a Bangkokban lakó idegenek, az európai fejedelmi udvaroknak, sőt az európai orientalisták és tudós társaságoknak elismerésében is részesült. Ezen kitűnő ember és jeles tudós szakítva az elzárkozás politikájával, országát minden nemzetnek megnyitotta, kereste a politikai összeköttetést a külfölddel, idegenekre bízta hadseregének kiképzését, hadi és kereskedelmi gőzösöket szerzett, hajóépítésre tanította nemzetét, új, európai divatú pénzt veretett a régi alaktalan ezüstgumók helyébe, eltörölt minden egyedárúságot, az opium egyedárúság kivételével, minimumra szállította le a beviteli vámokat s megengedte a rizsnek addig eltiltott kivitelét, általános vallásszabadságot hozott be a keresztény üldözések helyébe, az ország törvényeit Codexbe szerkesztette, a buddha zárdákból kivette a leghaszonvehetőbb 3,000 szerzetest s betette őket az államhivatalokba a született, de műveletlen nemesek helyett, szíami nyomdát állított fel, maga is buzgó buddhista és palitudós a buddhismus szent könyveit — a hármass Tripitakát — minden későbbi mesekölteménytől és hamisítástól megtisztította, európai izlésű palotákat építtetett és szíami izlésben tett építéseiben a czikornyát és az arányokat nyugati felfogás szerint módosította és egyszerűsítette, küldöttséget járatott Európában, pártfogolta az országába jött európai tudósokat, sőt uralkodásának kezdetén az angol parlamentarismust kívánta meghonosítani Sziámban, mely tervéről azonban kivihetatlensége miatt le kellett mondania. — Halála után európaiak és buddhista tudósok által tanított és nevelt fia, a még csak 16 éves Csulalongkorn lépett trónra, a miniszterelnök — Kalahome — regenssége alatt s Bangkokban időzésünk idejében sokan tartottak tőle, hogy ezen ambíciósus és ravasz ázsiai diplomata, a trón után vágyva, az országot zavarokba döntendi.

De bár reméljük, hogy mindezen félelem alaptalan, és hogy Sziám tovább fog haladni a modern fejlődés útján, vérmes reményeket ez irányban sem culturhistoriai, sem kereskedelmi

szempontból nem táplálhatunk. A tapasztalás megerősíti ezen nézetünket. Az elhunyt király reformjai is, minthogy az összes gazdasági életre ki nem terjeszkedtek, csekélyebb eredményeket szültek, semmint eleinte várták. — Rögtön, hogy Sziám a külföldnek megnyitott, a hajózás és kivitel nagy mérvben emelkedett, de azon ugrásszerű lendület után körülbelöl azonos maradt, mert a szabad kereskedés az ország fölöslegét felszívta ugyan, de a termelési viszonyok azonosak maradván, további haladásában gátolva volt s csak igen lassan bír a nép termelésében valami előmenetelt felidézni. Az idegenek szabad bevándorlása és érintkezése a benszülöttekkel inkább változtatott a társadalmi nézetekben, mint a gazdálkodásban, melylyel az európaiak egyáltalán nem törődnek — s mindenki, ki hosszabb ideig időzött Bangkokban, constatálja, hogy a népnek tágabb látköre, szabadabb felfogása és emberhez méltóbb modora van, és habár most is hunyászkodva borulnak le a felső hivatalnokok, hogy hercegek és királyok előtt, a servilismus igen csökkent s inkább merő alakiságnak tekintendő. Mint a természettől sok tehetséggel megáldott nemzet, a sziámiak könnyen megértik szokásainkat s gondolkodásmódunkat, abban a jót méltányolják és utánozni igyekeznek, hol a régi nemzeti szokások tiszteletben tartása azt nekik megengedi.

A gyorsabb haladást azonban socialis tekintetben egy nehézkes kormányforma s tétlen hivatalnoksereg, gazdasági tekintetben egy elavult és nyomasztó adórendszer is akadályozzák. Az absolut hatalom, melylyel Sziámban az első király bír, despotismussá ugyan nem fajulhat, mert a főnemesség, vagy ai mi azzal egyértelmű, a főhivatalnokok oligarchiája egy királytanácsban minden fontosabb kérdésben meghallgatandó és határoz, de ezen alig 12 tagból álló tanács (senabódi) egyáltalán nem garantiája a szabadságnak. A második királynak inkább csak tiszteletbeli és ellenőri állása van; a kettős igen költséges udvartartás sok ezer embernyi személyzet és néhány ezer szerzetes napi élelmezésével; a két király külön két minisiteriuma; a hivatalnokok- és tisztségeknek nem ugyan törvényes, de szokásos öröklése az első egyenrangu feleségtől született első fiuban; a hivatalnokok és bírák megvesztegethetősége, mindez a közigazgatást megrontja s megnehezíti.

E mellett a nép aránylag nagy adókat fizet. Azonfelül, hogy mint szolga urának dolgozik, még közmunkákra is szorítatják. Így készülnek a sok csatornák, királyi és főúri paloták, óriás templomok stb. Rizstermésének tetemes részét adóban az államnak adja s hivatalnokai fizetését egy részt rizsben szolgáltatja ki az állam, a többi rizst az udvartartásra és a kolduló zárdákra költi. Direct pénzbeli adót fizet a nép minden gyümölcsfa után kertjeiben. A chinaiak, kik egészben véve kevésbé terhelvek évi 3 tical = 3 f. 50 k. o. é. személyes adót fizetnek de kereskedésük után külön nem adóznak. A közvetett adók kétfélék: egyedáruságok (opium és játékházak) és vámok, s mindannyia bérbe van kiadva chinai vállalkozóknak. Az opium-egyedáruság sokat jövedelmez, de hir szerint bérlője nagy veszteséget szenved a csempészet által, mely minden tekintetben, de legkivált az opiumnál általán divatozik. A beviteli és kiviteli vámok árucikkék szerint vannak bérbe adva és a kereskedők kötelesek a be- vagy kivitt árukat ezek különböző nemei szerint a bérlőnek bevallani s a vámot ennek kezeibe fizetni, ki ismét kémek által tart felügyeletet a dugáruság ellen. Az állam e bérlőktől szilárd összegeket húz, s csak a rizstől szedi közvetlen a kiviteli vámot. Egy központi fővámhivatal kezeli a számadásokat s viszi a főfelügyeletet. A beviteli cikkekre 3, a kiviteli vámokra 4 vámbérlő van, s képzelhetni mily nehezítő körülmény ez a kereskedelemre, mily kedvezőtlen az államra és a nemzetgazdaságra. — De ezen behajtási rendszer-nél hátrányosabb az országra a kiviteli vámok fentartása. Míg t. i. a beviteli vámok a kereskedelmi szerződések által minimumra, azaz pénzben vagy áruban fizetendő 3%-ra szállíttattak alá, addig a kiviteli vámok aránylag magos díjszabállyal fentartottak s inkább, mint bármi más gátolják a nem bevitelre, de élénk kivitelre szoruló ország fejlődését. Így a főkiviteli cikk a rizs 1 koján = 20 pikul = 2160 bécsi font után 4 tical = 5 frt 20 kr vámot fizet, mi az 1869-ik májusi árak mellett például az érték 12%-ra rugott, s ennyi kevésbé kedvező kereskedelmi conjuncturáknál természetesen elégséges arra, hogy a kivitt Európába végkép megakasszsa. Sapanfa (börzsöny) p. 1 pikul = 107,000 font után 65 krt fizet, vagyis utolsó ára 4 frt 88 krnak 13.3 % -kát. Sticlae (nyers vörös gyanta) 1 pik. után 1 frt 62 1/2

krt 20 frt 80 kr érték mellett. Más terményekre ismét fogyasztási adóként ható belvámok vannak vetve, így a sóra $21\frac{1}{2}$ vámmázsás kojankint 7 frt 80 kr; dohányra 1 pikul után 1 frt 95 kr, sózott halra 1 pikulra 1 frt 30 kr, miből kitűnik, hogy a keleti finacziák csakúgy ismerik megadóztatását a népek főfogyasztási tárgyainak mint a nyugat. A kiviteli-kereskedésben ezeknél fontosabb a czukor 1 pikul után 65 krt vagyis utolsó árkelet szerint $5\frac{1}{2}\%$ -ot; fekete bors ugyanannyit; a növekedő jelentőségű sesam (olajmag), a selyem, hüvelyes vetemények sat. természetben $\frac{1}{12}$ rész ily átmeneti vámot fizetnek, mely a francia octroyhoz hasonlítható — ellenben a kivitelben egészen vámmentesek. Egyébiránt a vámszabályzatot $\%$ alatt egész terjedelemben ide mellékeljük.

Ezen jövedelmeken kívül a királyi kincstár, mely az állam-kincstártól elkülönözve még nincsen, a domanialis erdők-ből a favágástól hűz jövedelmeket, a laosi és maláj fejedelmektől hűbéradót s becses ajándékokat (arany és ezüst levelű bokrok, nyaklánczok és gyűrűk) veszen, de hogy mindössze, mely összegre rúgnak az államnak ilyen természetben és pénzértékben szedett bevételei, mennyire hasonló kiadásai, — azt rövid időzésünk alatt Bangkokban meg nem tudhattuk s talán pontosan egyáltalán meg sem állapítható.

Az eddig mondottakban igyekeztünk röviden érinteni az országot, annak kormányzását és termelésének alapföltételeit, magáról a termelésről, annak különböző ágazatairól, kiterjedéséről, a módokról, a munkáról, a jövedelemről keveset mondhatunk, mert sem magunk eziránt tapasztalásokat nem szerezhettünk, sem mások ekkoráig figyelmet erre nem fordítanak. A kereskedők is a piacot és árut, nem a termelést tekintik figyelemmel.

Rizs a sziami alföld főterménye, de kisebb mennyiségben éjszakon is mindenfelé vettetik. Mennyi a termesztésére fordított terület, senki sem tudja, de kétségtelen, hogy azt nagyon meglehetne sokszorozni. Sir John Bowring Sziámról írt könyvében a termelt mennyiséget 5 millio mázsára becsüli, de hibásan, mert mások magát a kivitelt 2,700,000 mázsára teszik, s mint-hogy ez utóbbi összeg a hivatalos vámkimutatást, mely szerint csak magából Bangkokból 1868-ban 2,246,400 mázsa vitetett

ki — csak kevéssel mulja felül, valószínű, hogy az összes termelés ama fenti összeget sokkal felülmulja. A magunk számítása szerint, minthogy egy ember rőzsfogyasztása ezen országokban egyremásra évenként 259 fontra tétethetik, Sziam népességét Pallegoix után hat millióra becsülvén, a belfogyasztás 15,540,000 mázsát szükségelne, mihez adván a kivített, az összes termelés jó években Sziámban és melléktartományaiban 17,786,4000 mázsára rugna. Ezen termés — 15 mázsa rizst számítva egy holdra — 1,185,760 hold rizsföldet föltételez, azaz 74 □ mérföld vagyis 9,000 □ mérföld tértartalomnak 0.82% részét. — A művelési mód, a mennyire értesültünk, messze van a tökély fokától. Közönségesen a föld május hóban az első esőzések után bivalokkal megtapostatik s rá faekével egyszer felszántatik, a rizs június és július hóban elvettetik, s minden átültetés vagy kapálás nélkül december hóban learattatik, s bivalok avvagy az itt használt zebu-ökrök által elnyomtatva a paddy nők által kézimalmokban lehüvelyeztetik. Ezen rosszabb minőségű, vagy közönséges rizs, mezei rizsnek nevezetik s leginkább belfogyasztásra és kivitelre Chinába szolgál, Európába csak kivételesen szállittatik. E rizsnek szeme kisebb és kevésbé aczélos, mint az u. n. kerti rizs, mely az előbbitől nem fajra, hanem inkább művelési módjára nézve tér el, a mennyiben ágyakba vettetik s júliusban vagy augustusban, midőn a magas vizek a rendes irrigatiót megengedik, a felszántott tiszta földbe kiültettedik, meg is kapáltatik s így sokkal teljesebb, hosszabb és jobbízű szemet ad. Ezen rizst szeretik kivált megtisztítani a bangkoki gözmalmok. Minőség tekintetében a sziami rizs középszerű, de gondosabb kezelés mellett nyerni fogna jó-ságban.

Czukor Sziamban mindenfelé nagy mennyiségben és jó minőségben termeltetik, részint csak házi szükségletre részint ültetvényekben a kereskedés számára. Az ültetvények nagyobb részt chinaiak kezei közt vannak. A nád bivaly erővel hajtott gépekkel töretik össze s a cukorlé oltatlan mésszel tisztítatik meg annyira a mennyire. A cukor-kenyér többnyire barna cukor. Ujabban Bangkok közelében egy gőz cukormalom állítatott fel egy sziami előkelő által, ki azt egy chinai kereskedőnek adta bérbe.

A Sapanfa (*caesalpinia sapan*) festőanyagban a brazíliai vörös bőrzsönnél szegényebb. Az éjszaki erdőkből nagy mennyiségben hozatik le s a nagyobb darabok Chinába szállítatnak, hol az asztalosok és vésnőkök használják, míg a kisebb darabok a festők számára Európába mennek.

Rózsafa (*convolvulus scoparius*), ébenfa s néhány más értékes fanemek, mint az illatszerként Keleten nagyra becsült sasfa (*aquilaria malaccensis* v. *ovata*) az erdőkben, utóbbi kivált Kambodzsa felé kerestetnek s Chinába szállítatnak. Ezek közül kivált a sasfa értékes, minthogy a szét darabolt fának csupán beteges, vörös gyantával terhelt részei használatnak.

Teakfa (*tectona grandis*) kivált a laoszi hegyekben s a csiangmai király tulajdonát képező terjedelmes mailongi erdő-ségben nagy mennyiségben találhatik. Sziami és birmai vállalkozók kormányengedély mellett évről évre hónapokat töltenek az erdőkben favágással. Az első évben a kiválasztott fákat csak meggyűrűzik s midőn kiszáradtak a száraz évszakban levágják s elefántokkal a folyók partjaira vontatják s megjelzik. A vizár aztán magától leszállítja a törzseket. Minden favágó köteles, ha észreveszi, hogy a szálfák valahol megakadtak, ezeket a tulajdonosra való tekintet nélkül, felszabadítani. A nagy folyamokba érve a fa királyi hivatalnokok felügyelete alatt bizonyos helységeken felfogatik s jegyek szerint elosztatik, úgy hogy a tulajdonos midőn a hely színére érkezik, fáját már rendezve találja s csak ekkor köteles érte az árt vagy adót az erdőtulajdonos kincstárnak megfizetni. A legtöbb teakfa a csiangmai erdőkből Moulmeinba, az angol Pegu kikötőjébe szállítatik, — más tekintélyes rész Bangkokba jö le, hol a bel-földi építéseknek, a sziami hajógyáraknak s csekély mennyiségben, ballastként, a kivitelnek szolgál. A Bangkokba leszállított teak és egyéb fanemek itt többnyire még kézi fűrészek által szeletnek deszkákba, két év óta azonban amerikai vállalkozók egy gőzfűrész-malmot is állítottak.

Sesammag a kereskedés számára és olajkészítésre mindig nagyobb mennyiségben termeltetik. A cocosdió s több fanemek szintén adnak olajat, mely azonban nem vitétik ki.

Bors a kertekben sok tenyészik, kivált a keleti részekben Kambodzsa felé. Kizárólag fekete borsnak készítették s a legkitünőbb minőségű, miért is a kereskedés által növekedő érdekel kerestetik.

Gyapot házi fonásra és szövésre s kivitelre Chinába mérsékelt mennyiségben találtatik, ugyszintén indigo. A sziámi kender igen finom szálú s főleg Chinába szállittatik, hol finom fűbattist szövetik belőle. A sziámi kender az európai kereskedésben „Chinagrass“ rovat alatt fordul elő.

Belföldi használatra a fanemek közül említésre legméltóbb a bambusznád, mely tutajok, házak és mindennemű házi szerekre; a rotang, mely fonadéokra; a pálma-fajok közül a ságópálma, a cocospálma, az arecapálma, melynek diói a betelrágáshoz szükségesek, s az attappálma, melynek levelei házfödésre használtatnak. — Gyümölcsfák nemeiben Sziam a leggazdagabb országnak tartatik. Pisang, mango, mangostani, kenyérfa, narancs és citrom-fajok, ananas s mindennemű kerti növények nagy mennyiségben és a legnagyobb változatosságban s igen olcsón termesztetnek egész éven át. Nagyon elvan terjedve ezenfölül a dohány s betellevélttermelés, s a dohány még inkább az egész népben általánosan elterjedt betelrágáshoz, semmint dohányzásra szolgál. Ezek s úgyszintén a curcuma sárga festék csak belfogyasztásra szolgálnak. Ellenben areca-diókból sok kivitetik Chinába. Kávét Sziam természet annyi, hogy bevitelre nincs szüksége.

Gyanták közül a legfontosabb, mert az európai kereskedés számára szolgál — a sticlac, több ficus és crotonnemeknek rovarok (*coccus lacca*) által megszurdalt ágai, melyeknek kiizzadt gyantája a rovarférgek által pirosra van festve s kivált finom peesétviasz gyártásra használtatik. A legtöbb és legjobb sticlac Sziam éjszaki részeiben és a laostartományokban gyűjtetik.

Benzöin gyanta (*styrax benzöin*) Sziámban a legjobb minőségű szedetik s az európai illatszergyárak számára keresztek. — Camboge gyanta (*gummi-gutt*), *cardamomum* és sok más faj, részben Európában még ismeretlen vagy nem méltányolt festő, fűszer és vegyárú található hátsó India oly különféle vidékein, és soha meg nem látogatott néptörzsei használatá-

ban. A kereskedők itt csak a piacra hozott árukkal nem a termeléssel törődve, csupán a már rendes keletnek örvendő árut vásárolják, mellőzve a fáradságos és kétes sikertű ujtásokat.

Az állatországhban a háziállatok közül a mezőgazdaságban csak bivalyok és zebu-ökrök, s a kis számú apró lovak kivételével, csak még disznó és baromfi találtatik. Bivalbőrök és szarvak kivitetnek. Az erdők gazdagabbak s a vadonban elefántok, orrszarvuak, tigrisek, többféle szarvas és őz nemek, s értékes tollú madarak közül pávák, fáczánfajok, gémek és darvak tartózkodnak, s elefántesont, orrszaruk, tigris és szarvasbőrök, szarvak, tollak, valamint a chinai gyógytárban meszeszerű tulajdonokkal felruházott tigrisesontok sat. az erdei vadásznépek által tetemes mennyiségben hozatnak vásárra és kivitelbe. A tengerparton ehető fecskefészkek gyűjtetnek.

Mindezeknél fontosabb azonban a halászat, mely úgy a tengerparton, mint a számtalan folyó-, tó-, mocsár-, csatorna- és patakban az egész népet foglalkostatja s friss, szárított és sózott halakban, rákokban, csigákban és teknőcökben nemcsak mindennapi húspótló eledelét képezi minden családnak, de még ezenkívül gyékényzsákokba rakva, kivált Javába és Chinába igen nagy mennyiségben kivitetik. A legfőbb halnemek, melyek fogatnak és száríttatnak: ciprinus-, carpio- és gobiuss-nemek a folyókban, accipenser a tengeren sat.

Nem jelentéktelen a selyemtenyésztés sem, kivált az északi és keleti vidékeken. A selyem erős, de durva és rozszul kezelt. Kevés vitetik ki s főleg belföldön szövetik meg.

Az ásványországhból a nyugati hegyekben sok ónt és rezet, továbbá ólmot, aranyat (királyi monopolium), antimont és kevés ezüstöt ásatnak, kivált chinai bányászokkal. Vasércz igen sok és igen gazdag találtatik a shatungi bányákban Sziámban és még inkább a laoszi hegyekben, hol számos falunak egész népessége bányászok- s egyuttal kovácsokból áll, férfiak, nők és gyermekek, kik azonban e mellett földmiveléssel is foglalkoznak, és kik mindenféle vaseszközöket a legegyszerűbb módon s a mellett oly ügyesen készítenek, hogy az idegen vásárunk ezen belföldi terményt eddig kiszorítani nem bírták. — Drágakövek Kambodzsza felé a csantabuni hegyekben szedetnek, de, mert azokat csiszolni nem tudják, kevésre becsültetnek, s

máig még nem találkozott senki, ki azon kövek értékét megvizsgálta volna.

Sőt Sziám a partokon igen nagy mennyiségben természet, úgy hogy az kivétel tárgyául is szolgál; a messze belföld és laoszvidékek azonban oly annyira szenvednek sóhiányban, hogy itt is — mint Afrika belsejében — a só, a forgalomban levő igen csekély penzmennyiség mellett, általános csere-eszköz és érték-mérőül szolgál.

Bármí hiányos legyen Sziám természeti productiójának ezen felsorolása, kitűnik abból, hogy a terjedelmes és kiaknázhatatlan ország úgy ásványokban, mint kivált a növényország terményeiben a legnagyobb gazdagságot és változatosságot bírja felmutatni, melyre, ha figyelem, kereskedés, tőke és ipar fordítatnék, akkor ez országból a világforgalomra hasonló fontosságú oly vidéket teremtene, mint a milyen Elő India, s mint a minőt az angolok a szomszéd Pegu és Tenasserim tartományokból csinálnak.

Eddig azonban az ipar Sziámban igen alacsony fokon áll. A mezői gazdaságról s fejlődésének akadályairól szólottunk. Virágzó az építészet az ács és asztalos kézipar. Az építészeten a sziámiak önálló izlést tudtak kifejteni, mely a tornyokban, templomokban, paloták és oszlopesarnokokban, tetőzetben, ajtók és ablakok díszében bármely keleti nemzet építészetével szépségre versenyezhet. Szobrászatukban a chinai izlés behatása igen észrevehető. Mint ácsok a sziámiak kitűnők s nemcsak a faházak készítésében, de kivált csolnakok és hajók, újabban nagy tengeri vitorlás-hajók, sőt gőzösök építésében is ügyesek s névszerint a chinaiakat messze felülmulják. Durva vas- és réz-árukat, házieszközöket s közönséges edényféléket magok készítenek, de finomabb tárgyak és edények Chinából hozatnak be. Különös izlést és ügyességet fejtenek ki az aranyművesek, kik közül a királyi udvar szolgálatában 30 dolgozik. Ezek az aranyat forró tamarindlében vörösre festik s műveik, a sok rájuk fordított munka, zománcz vagy drága kövek miatt, aránytalanul drágák s igen becsültek. Nem lehet felednünk a fonott munkákat sem, a kosárféléket és gyékényeket, melyek itt általánosan használtatnak, s a legjobb minőségben készíttetnek. Kelméik a

mennyiben belföldiek, inkább színezésük, mint egyéb tekintetben nevezeteseek.

Legújabb időben a sziámi kormány, sziámi főurak, gazdag chinai házak, de főleg európai kereskedők Bangkokban, hajógyár, dock, négy gőz-rizsmalom sat. alapítása által új iparéletet kezdtek támasztani Sziámban, de mindez a rizsmalmok kivételével, még nem tekinthető meggyökerezett iparnak. Aztán nem is feltehető, hogy Sziámban gyáripár valaha létezhessék, mert nemcsak hogy olesó és jó közszene nincsen, de a forró ég-alj a szakadatlan egyöntetű munkásságot ellenzi, s a nedves évszak fölötté hamar megront minden gépezetet. Ezért csakis a helyhez kitünően alkalmas iparágak, mint péld. a rizsmalmok tekinthetők életképeseknek.

Ezek után áttérünk Sziám kereskedelmére.

Említettük, hogy Sziam földrajzi fekvése nem épen kedvező és olyan, mely minden átmeneti kereskedést kizár, mely kereskedelmi központot nem képezhet; — hogy a hajózás egy rendes szelekben szegény de váratlan viharokban gazdag öbölben bajos, s hogy tehát Sziám kereskedése kisebb, nagyobb, de mindenkor csak helyi jelentőséggel fog bírhatni.

Mégis régi időkben, a 17-ik és 18-ik században, midőn Singapore még nem létezett s Cochinchina a foglaló anamiták és a megtámadt kambodzsaiak tusáiban vérzett, az óriás főváros Bangkok a malaccai félszigettől keletre Chináig a legfőbb kereskedelmi hely vala, hol portugallok, hollandok, angolok és francziák szívesen tartották telepeiket (factorey) hová követségeket küldöttek, honnan Chinába és Japanba jártak a hajók s melynek keleti csodálatos szokásait régi utazók mesésen híresztelék. Batavia és Singapore aláütyesztek Bangkokot, de méginkább megszünt az szerepelni sőt egészen elfeledtetett az által, hogy a keleti királyok félelme az országot elzárta az idegenek előtt, és hogy egy kapzsi és értelmetlen kormányzás egyedárusággá tévé nem csak az egész hajózást, hanem minden főárúját a külkereskedésnek. Ezen állapot fentartatott 1855-ig, midőn az ilyen rendszert maga az érdekelt kormány sem tekintette tovább sem hasznosnak sem függetlensége biztosítékának. Midőn Sir John Bowring angol követ, kereskedelmi szerződést kötendő, a most mondott évben Bangkokba érkezett, nem talált ott

csak egy angol hajót, egy örményt, néhány indiait Bombayból és Suratból, — a sziami hajók mind a király tulajdona voltak. s az egész kereskedést nehézkes chinai dzsunkák parti hajózása vezette. Azóta Anglia, Amerika, Franciaország, Holland, Svédország és Norvégia, Dania, Poroszország, Portugall, és legújabbban Ausztria és Magyarország kötöttek kereskedelmi szerződéseket Sziámmal, s a szabad forgalom rögtön birt azon hatással, hogy az országot és fővárosát aléltságából felébreszsze, s jelenleg Bangkokban europai és belföldi hajók, s chinai dzsunkok nagy száma vegyesen rakodik.

Sziámnak kereskedelmi útja kétféle. Az első és legfőbb az, mely Bangkokban találja központját, a második a nyugati tartományokból és Laoszból a bengali öböl angol tartományain s nevezetesen Penangon vezet keresztül. Bangkok ez utóbbi kereskedést vagy hatszorosan múlja felül. Mellette a siami öböl más kikötői: Pecsabury, Csantabun, Meklong és Ligor elvesztik fontosságukat. Bangkoknak fekvése a Ménam folyó torkolatától éjszakra 30 tengeri mértföldnyire, hová $12\frac{1}{2}$ látnyi mélységet igénylő tengeri hajók könnyen felmehetnek (kereskedelmi hajók rendszerint nem bírnak több mint 10—12 láb merüléssel); a sziami alföld kellő közepében, ott, hol a Ménam már felvette minden mellékfolyóit, egy csatorna rendszer sugarainak központján, oly kedvező, hogy nem csoda, ha e város minden tekintetben uralkodó s centralisticus fölényt nyert az egész ország felett. Bangkoknak lakosságát a legalacsonyabb becslés 300,000 lélekre teszi, míg Pallegoix püspök, Sziám legjobb ismerője, 400,000-ről beszél. Ez annyiaval inkább valószínű, mert a város a Ménam mindkét oldalán valamivel több mint egy geogr. mértföld hosszú, a számos csatorna mellett szélesen bevonul a mezőségbe, s a tutajházakban és csolnakokban lakó nép igen össze van szorítva. Bangkok mellett az ország második fővárosa Ajuthia, csak 30,000 l. Pecsabury 20,000 lakosra tétetik, a többi város Méklong (12,000 l.) kivételével mint a 10,000 lelken alúl becsültetvén. Bangkok lakosságának legnagyobb része kereskedő és iparos — nem földművelő. Fele népe chinai vagy chinai ivadék, a másik fele sziámi, vagy peguan, laos, malaj sat. Az europai és amerikai társaság, mely az utolsó 12 év alatt Bangkokban összegyűlt, vagy 250 személy-

ből áll, kik közül 80 a sziamí kormány szolgálatában, a többi kereskedő, hajós vagy hittérítő. Legszámosabb az amerikai, aztán következik a német, a dán és svéd, az angol, a portugalli sat.

Az Európába menő külkereskedésnek nagyrésze ezen európai kereskedők kezében van. A chinai kereskedés azonban leginkább chinaiak által vitetik, kik ezenfölül a belkereskedést birják és Singaporéba is nem csekély szállítmányokat eszközölnek. Hindu bombaykereskedők a kiskereskedés tekintélyes részét kezelik.

Ha a rizskiviteltől eltekintünk, Bangkok és az egész Sziámnak sem beviteli sem kiviteli kereskedése nem bir nyomatékka, sőt, a mi ennél rosabb, nem igen mutat emelkedő irányt.

A kereskedelmi statistika kimutatásai, a rosz vámrendszer és a sok csempészet miatt, teljes hitelt nem érdemelnek ugyan, de mégis elég tanulságosak.

A bevitel értéke Bangkokban volt:

1859. évben	5,443,038	frt o. é.
1860. —	5,736,555	„ —
1861. —	5,843,812	„ —
1862. —	6,234,315	„ —
1863. —	8,495,244	„ —
1864. —	12,162,735	„ —
1865. inséges évben rizskivitel tilalommal		5,380,285	„ —
1866. évben	7,063,035	„ —
1867. —	8,244,056	„ —

A kivitel értékére nézve adataink hiányosabbak.

A kivitel Bangkokból volt:

1865. inséges évben	6,946,307	frt o. é.
1866. évben	10,229,506	„ —
1867. —	10,592,844	„ —
1868. —	10,878,121	„ —

Kitűnik ezekből, hogy ugy a beviteli, mint a kiviteli kereskedés csak lassan emelkedik, hogy azonban a kivitel min-

denkor felülmulja a bevitelt. A pénzben és nemes érczben tökeszegény ország e tartós ezüstbevitelt szívesen fogadja, s Bangkok utczaiban a fabódék helyébe újonépült solid kőházak, a gazdagodás nyílt tanubizonyságai. Sajnos azonban, hogy sok sziámi főur fölös pénzét, régi divat szerint, ma is ékszerekbe s kivált gyémántokba szereti fektetni, a helyett, hogy azt a földművelés- vagy kereskedésben gyümölcsöztetné.

Az egész Sziám kereskedését azonban a fenti összegeknél mindig valamivel többre kell becsülnünk, nem csak a csempészet miatt, hanem, mert a sziámi öböl többi kikötői nincsenek e számításba fölvéve, bár parti hajózásuk által Singaporéval némi összeköttetésben vannak, s másodszor, mert a kereskedés Moulemein és Tanasserim, Penang és Malacca felé mellőzve van, nem lévén a szarazon semmi határvámok. Így péld. a sziámi főhatóság alatt álló s a malaccai félsziget nyugati partján fekvő malájvidékek és kikötők Quedah, Trang, Tukopah, Pungah, Tongkah és Ridong kereskedése Pulo-Penang angol várossal volt:

a kivitelben	1867. mart. végétől	1868. apr. 1-ig	1,714,740 f. o. é.
a bevitelben	"	"	"
	"	"	"
	"	"	"
	"	"	"
	"	"	"
	"	"	1,573,777 „ —

azaz a bangkoki keresedésnek körülbelöl egy ötöd része.

Ezen többlet daczára azonban állithatni, hogy Sziám kereskedésében csupán az egész Kelet minden partján érdekelt s a keleti kereskedésben rendszeres gépezettel működő angolok s névszerint azok gyarmata Singapore, aztán a fáradhatlan tevékenységben azokkal versenyre kelt éjszak-németek birnak tartós érdekekkel, hogy ezen másodrendű piacot kiaknászsák és a jövőre maguknak biztosítsák.

Még szembeütlőbb lesz Sziám és Bangkok külkereskedésének csekély jelentősége Európára nézve, ha figyelembe vesszük a tetemes részt, melyet a ki és bevitelben az európai kereskedéstől elvon China, és a főárucikkek mennyiségét és eredetét.

A bevitelben az európai áruknak sikerült $\frac{2}{3}$ fölényt nyerni a chinai áruk felett, ez előnyt azonban majdnem kizárólag a gyapot és egyéb szöveteknek, az ópiumnak, kisebb részben a szeszeknek és ékszereknek köszönheti, míg ellenben selyemkelmék, porcellán, rézárak, tea és mindennemű rövid-

árak Chinából és pedig $\frac{9}{10}$ részt Honkong és Cantonból, chinai kereskedők által hozatnak az országba.

Igy a bevétel 1867-ben ekként oszlott fel :

Singaporéból europai áruk, jobbára europai, de chinai és bombay-i kereskedők által is bevittetek	5,152,452	frt o. ért.
Honkong- és Chinából behozatott	2,938,627	„ —

A kivitelben az europai kereskedés (fele részt directe Európába vagy Amerikába, fele részt Singaporén keresztül) csak rizsben, sesam-magban, sticlacban, benzoe-gyanta és gummi-guttban, aztán bivalszarvak- és elefántesontban multa felül a chinaiak kereskedését, míg minden más igen sokféle kiviteli tárgyban a chinaiak tulnyomón vagy kizárólagosan kereskednek.

Igy 1867-ben a kivitel volt :

Europába : Singaporénak	2,144,025	frt o. é.
direct Europa- vagy Amerikába . .	2,278,213	„ —
összesen	4,416,238	„ —
Honkong és Chinába	5,089,837	„ —

A kivitel többi része Java, India sat. közt oszlik fel.

A mi már most a hajóforgalmat illeti, az természetesen követi a kereskedés mozgalmát s ennek folytán szintén meglehetősen stationarius. — Az ország megújítása után rögtön vett lendület lassankint elfoszlott, és most a hajózás csak annyiban mutat fel kedvezőbb viszonyokat, a mennyiben a keresztvitorlás európai hajók jobbára kitolták a dzsunkokat s a chinai kereskedők által is szivesebben béreltetnek. A sziámi királyi és főuri hajókat is, melyek rendszeren chinai bérlők által használtatnak, europai kapitányok vezetik.

Húsz év előtt persze hajóforgalom Bangkoklan alig létezett, s 1848-ban 9 idegen 2 sziámi hajó hordotta vitte az egész külkereskedést, — holott 1868-ban 304 vitorlás hajó, 16 gőzös és 19 hadihajó futott be a Ménamba.

A hajóforgalom kimutatása a következő számokat adja:

é v s z á m	b e é r k e z e t t						k i m e n t					
	idegen hajó		szíami hajó		mindössze		idegen hajó		szíami hajó		mindössze	
	hajó	tonna	hajó	tonna	hajó	tonna	hajó	tonna	hajó	tonna	hajó	tonna
1860-ban	191	74,718	95	34,237	286	108,955	179	?	70	?	249	?
1861-ben	228	116,037	105	39,607	333	155,644	106	87,258	91	42,021	197	129,279
1862-ben	193	88,891	126	47,078	319	135,969	192	87,005	108	49,999	301	137,004
1863-ban	136	79,806	104	37,981	240	117,787	169	84,016	118	44,361	287	128,377
1864-ben	316	118,841	128	47,857	444	166,698	336	116,762	107	41,676	443	158,438
1865-ben	58	23,286	80	33,052	138	56,438	56	25,301	79	30,816	135	56,117
1866-ban	137	54,697	117	45,015	254	99,710	179	66,819	134	53,160	213	119,979
1867-ben	145	91,715	151	55,607	296	147,322	189	76,166	136	47,383	325	123,549
1868-ban	219	100,032	120	46,262	339	146,294	218	92,090	115	45,310	333	138,400

Kitűnik innen, hogy a hajózás nagy ingadozásoknak volt alávetve és kevés haladást mutat.

Az idegen lobogók közül az angolok a hajómozgalom felét, az éjszaknémetek $\frac{1}{4}$ részét képviselik s a hátralevő $\frac{1}{4}$ minden többi nemzetek között oszlik fel. Az osztrák-magyar monarchiából csak egyetlen 284 tonnás hajó látogatta meg Sziámot 1864-ben.

A hajótabellek nemzetiségre nézve a következők voltak 1868-ban :

Nemzetiség	érkezett		kiment	
	hajó	tonna	hajó	tonna
Angol	106	47,028	102	46,335
Amerikai	15	9,574	14	9,080
Belga	1	565	1	565
Dán	3	764	4	994
Francia	13	4,853	11	3,501
Holland	17	4,800	13	3,915
Hawaii	2	810	2	810
É.-Német szövetséges államok	52	18,699	62	24,315
Norvégia	2	977	2	977
Oroszország	1	557	1	557
Portugall	6	1,197	5	730
Svéd	1	210	1	210
Sziámi	120	46,262	115	45,310
Mindössze	339	146,294	333	137,400

A sziámi kereskedelmi hajóraj keresztvitórlás hajókban és gőzösökben 1868 végén 88 hajóból állott 34,205 tonna tartalommal. A fenti tabellához hasonlítva kitűnik, hogy ezen hajók egy évben nem igen fordultak többször mint egyszer saját hazájukban. Ezen hajók közül 59 magában Sziámban építettett európai minták szerint s európai építésszek által, a három gőzös közül pedig egy. A hadi gőzösök száma 7 volt 40 ágyúval. Ezenkívül az első királynak 7, a második királynak 3, a minisztereknek s más főuraknak mindössze 12 gőzszázadjok

van, de mindezen keveset használt hajók nem a legjobb állapotban s az égalj maró hatásától csak kevésbé megőrizve vannak.

A chinai dzsunkok és a parti bárkák hajózása sehol kimutatva nincsen.

Terhet a hajók kedvező rizsüzlet mellett könnyen kapnak, s a múlt 1868 évben 65 hajó 34,543 tonna tartalommal indult el rizsszel egyenesen Európába, — ellenben ha a rizskivitel megakad, vagy az év második felében a rizsvásár fődőszaka elmúlt, teljes tehert kapni bajosabb s a hajóbérek alászállnak. A hajóbérek áru szerint is különböznek, a mennyiben rizs számára hosszú útra a hajón különös szelelők készítendőek, nehogy az áru megdohosodjék, mi a hajóbért rizsteherre némileg megdrágítja.

Utóbbi időben a hajóbér volt:

Angolhonba vagy Europa száraz földére	1 tonnáért	£ 3· 7 sh 6 d. —
	—	£ 3· 12 „ 6 „ —
Mauritiusba	—	£ 2· 5 „ — „ —
Singaporéba	—	£ — 17 „ 10 „ —
(vagyis 22½ dollárcent per picul).		
Hongkongba	—	£ 1· 10 „ — „ —
(vagyis 35—40 dollárcent p. picul).		
Swatowba	—	£ 2· 7 „ — „ —
(vagyis 50 dollárcent per picul).		

Hogy egy kikötőben, mely rendes tömegforgalommal nem bír, a hajóbérek gyakran esélytől függnek s aránytalan változásoknak vannak alávetve, magától érthető.

Kikötő-dijakat a hajók nem fizetnek, ellenben a sziámi kormány gondoskodik jó — európai vezetés alatt álló kikötőrendészetről. A rakodás költsége a folyóban csekély, 1 mázsától 3 dollárcent, ellenben, ha a hajó kívül rakodik a tengerben a Ménam gátja előtt, úgy ezenfölül a leszállításért a folyón mázsánként hat dollárcent számíttatik. — Világító torony a Ménam torkolatában még nem létezik, de akarnak egyet építeni.

Bangkoknak közlekedése a belfölddel a csatornákon és folyókon könnyű és gyors, a felfölddel és a Laos vidékekkel lassú és hiányos, mert a Ménam esései a száraz vagy nedves évszak sat. e bajos utazásra és szállításra nagy befolyással vannak. Csinált országutak nincsenek; csak egyetlen létezik, mely Bangkok városon keresztül vezet Paknamba a Ménam torkolatához legközelebb eső városba. Pósta intézet az országban nincs, hanem Singáporé és Bangkok közt a Poh-Yiu et Comp. cég egy gőzöse jár s tesz pósta szolgálatot, körülbelül 20 napban egyszer fordulván. Az angol consulates vállalta magára a mail becsomagolását. A levelek Singáporében bérmentesítettnek az ottani árszabály szerint. Sziámba intézett levelek bérmentesítendőek.

A levelek Európából rendszerint másfél hónap alatt — a táviratok pedig egy hónap alatt érkeznek Point de Galleon át Bangkokba.

Különös dolog, hogy Sziám s Bangkoknak kilátása van rövid idő múlva távirati összeköttetésbe jöni Elő-Indián keresztül Európával, Singáporén át Bataviával, továbbá Saigonnal és Hongkonggal. Egy angol társaság az angol kormány pártfogása alatt vállalkozik kiterjeszteni a keletindiai távirdarendszert Rangúnból Peguban Singáporéba s Sumatrán végig Bataviába, s innét idővel Ausztraliába, másfelől a chinai kereskedelem érdekében mielőbb Hongkongba. A sziámi kormány már 1866-ban engedélyt adott a singáporéi vonalnak területén keresztül vezetésére egy ágazattal Bangkokba, mely ágazat a Cochinchinában máris létező francia távirdákhoz fűzetvén (mire a francia kormány ép ez év elején adott engedélyt) a Hongkongba vezető vonal egyik részévé lenne.

Minthogy e távirda-vonal az angolok által sürgettetik — nincs kétség benne, hogy nem távol időben keresztül fog vitetni.

Ép úgy mint összeköttetéseiben Európával s a külfölddel általában, s inkább még mint kereskedésében van Bangkok függőségben Singáporétól hitel és bankviszonyait illetőleg. Pénz és hitel az országban kevés, a kamatláb közönségesen 2—3% egy hónapra, hitelképes chinai vagy mahomedán bombaykereskedők közt azonban évi 15% europaik közt évi 12%.

Négy banktársaság tart Bangkokban ügynökséget:

- 1) Chartered mercantile bank of India, London et China (képviseli a Borneo Company).
- 2) Hongkong et Shanghai Banking Corporation és
- 3) Bank of Rotterdam (képviselvék Pickenpack Thies et Co. ház által).
- 4) Chartered Bank of India, Australia, China (ügynök Markwald et Co.)

Mindezen bankok közül önálló üzletkörrel csak a Borneo Company dolgozik s nem csak az európai de az ázsiai kereskedőknek is hitelez.

A váltófolyam a singáporéi árjegyzék után indul. Singáporéra szóló váltók rendszeren 10 napra lát után állíttatnak ki s egyenértékben vétetnek; Hongkong 30 nap lát után $2\frac{1}{2}$ — $3\frac{1}{2}$ % leszámítolással; Londonra 6 hónapra lát után — s a mexicói dollárt 4 sh 6 d. — 4 sh 7 d.-val számítva. — Mexicói dollárok mindig al pári kelnek. Hongkong dollárok nem szívesen fogadtatnak. A váltóüzlet könnyű és a hitel folyékony.

Biztosítási ügynökök ugyancsak a fent megnevezett három cég, de a biztosítások tengeri szállítmányokra rendszeren Singáporéban eszközöltetnek. Képviselve vannak Bangkokban a következő társaságok: 1) North China Insurance Comp. 2) Netherlands India Sea and Fire Ins. C. 3) Northern Assurance C. 4) Hamburg, Dresden et Bremen Underwriters. 5) Canton Insurance office. 6) Colonial Sea et Fire Ins. C. 7) Oosterling Sea et Fire Ins. C. 8) China Traders Ins. C.

A kereskedelmi számadások az országos pénznemben, a ticalban, vezettetnek. Egy tical értéke 60 dollarcent = f. 1. 30 mo.é. Papírpénz vagy bankjegy az országban nem létezik. A tical mint pénzegység 4 salangra vagy 8 fuangra oszlik s ezek valamint a 4 ticalos tamlung ezüst veretű pénzek. A piaczi kiskereskedés azonkívül réz és ón pénzt is ösmér. A chinai kereskedők nagyobb összegeket Changban számítanak, mely eszményi pénz 24 mexicói dollár vagyis mo. é. 52 f.-nak felel meg. — Súly mérték a picul = $133\frac{1}{3}$ ang. font = 107.99 bécsi font. 16 pikul = 1 tonna; 20 pikul = 1 kojan.

A Bangkokban letelepedett külföldi kereskedő házak közül csak öt foglalkozik nagy kereskedéssel a többi nem egyéb mint boltos. Ezen házak a következők:

1) Borneo Company limited Londonban; fiókintézetekkel Manchester, Calcutta, Singáporé, Batavia, Sarawak, Hongkong Shanghai és Bangkokban. A legnagyobb kiviteli ház, az angol Lloyd, több bank és biztosító társaság bizománya.

2) Pickenpack, Thies et C.

3) Markwald et C.; mindkettő hamburgi ház.

Ujabb házak (1866 óta) s ezért még kisebb üzlettelbírnak:

4) A. Eymond, D. Henry et C. Bordeauxban, fiók üzlettel itt és Saigonban.

5) Malherbe Julien et C. Párisban.

Az első három ház mindegyike egyszersmind tulajdonosa egy egy rizsgőzmalomnak. A negyedik ilyen malom iparvállalkozók tulajdona. — Ezen kereskedelmi házak nem csak bizományosai európai üzletbarátaiknak, hanem úgy bevétel mint névszerint a kivitelben szilárd számlára is dolgoznak. Beviteli cikkekben a kiskereskedők- és chinaiaknak rendszeren 3 hónapos hitelt nyitnak. A mi a benszülöttekkel való műveleteiket illeti, ezek mondhatni mindig chinai fogadott ügynökeik avagy chinai közvetítők segélyével történnek. Ilyen chinai ügynökök veszik számukra belföldön a rizst magától a termelőtől s szállítják csolnakokban a malmokba, hol az, ha a mutatványnak megfelel, rögtön készpénzben kifizettetik. Más áruk rendszerint chinai kereskedők által gyűjtetnek apró mennyiségekben össze s nagyobb tömegben adatnak ismét el az európaiaknak. Ezen közvetítés ugyan némileg megdrágítja az árut, de a chinaiaknak alkudozásbani ügyessége, nyelvismerete és a benszülöttek előtti megszokottsága miatt nélkülözhetetlen.

Ha európaiak és chinaiak vagy benszülöttek közt jogviszály támad, ennek elintézésére a királyi udvarban egy különös „nemzetközi törvényszék“ van felállítva, egyes bírákkal, hol az ügyek európai jog szerint, de az országos szokások tekintetbe vételével intéztetnek el. A consulok kötelesek véden-
czeit e törvényszék előtt képviselni.

Rendszeren nem az európaiak azok, kik e törvényszék pártossága felett panaszkodhatnak.

E törvényszék ítél egyszersmind a consulatusi védenczek és benszülöttek közötti ügyekben is, — mert a protectió ferde consulatusi joga itt is meghonosított. Saját nemzetebeliek fölött magának a consulnak van rendes törvényhatósága.

Az egyes kereskedelmi czikkek ismertetésében a bevitelnél kezdvén, mindenekelőtt föl kell említenünk a gyapotkerméket.

Gyapotáruk 1867-ben 3,415,456 frt o. é.-ben, az összes európai bevitelnek jóval több mint fele részét képezik. Fehér és még inkább szürke shirting, továbbá chowl és longcloth e bevitel $\frac{3}{5}$ részét töltik ki, s jobbára mind Angliából jönnek; sziámi mustrák szerint keleti izlésben megfestett gyapotkermék helvét, egy kevés törökvörös és más festett kelmék, valamint jelentéktelen mennyiségű félgyapjukelmék németországi eredetűek.

A vasáruk nem kelendők. Nyers vas ballastként hozatik néha be, 1867-ben 45,134 frt értékben. Vas és aczél rövidáruk ugyanannyi értékben vitettek be. Gépek a különféle vállalatok és gőzhajók számára kivételesen hozatnak Angliából. Nagyobb valamivel a fegyverszükséglet. Elvben a fegyverbevitel kormányegyedáruság, de gyakorlatban a magánzóknak is eladhatni bármennyi fegyvert. Belga-fegyver 1867-dik évben 940 láda, 72,165 forint értékben hozatott be a kormány és magánosok számára.

Italok 170,985 forint értékben, franczia és angol szeszek, angol sör és franczia borok hozattak be Singaporéból, leginkább az európaiak és a hajók szükségletére. Az egyes árunemek közt felosztva e kereskedés minden jelentőséget nélkülöz.

Drága kövek, kivált gyémántok és rubinok csiszoltan, de nem foglalva, továbbá némi foglalt ékszerek Párizsból 132,099 frt értékben keltek el.

Az egyedüli áru, mi ekkoráig az osztrák-magyar monarchiából útját ide találta az üveg; hanem minthogy az összes bevitel üvegárukban nem megy többre, mint 1867-ben 1123 ládára, 54,159 frt értékben, s annak is nagyobb része angol és franczia gyártmány, — ezen czikknek sem tulajdoníthatunk jelentőséget.

A chinaiak bevitelét, mely évi — körülbelül 300,000 frt ára selymekelméken kívül — százféle a chinai háztartásban

szokásos apróságra, porcellánra, papírra, theára, fogyasztási tárgyakra sat. oszlik, mint a nyugatot nem érdeklőt, mellőzzük. Csupán a chinai bevándorlást, a kereskedéskép üzött kuli-bevitelt, említjük meg különzsége miatt.

Érkezett:

1865-dik évben kuli 5,866,

1866-dik " " 677,

1867-dik " " 3,465 jobbára Kwang Tung és

Fo-Kien tartományokból s Hai-nau szigetről. Ezen kuli-bevándorlás a mily nélkülözhetlen az ültetvényrendszer emelésére, másfelől zavarokra, sőt legközelebb fegyverhatalommal elnyomott fölkelésre vezetett; mert a tartományi eredetök szerint pártokra szakadó, maguk közt organizált, házsártos chinaiak minduntalan egyegy kis csatát rendeznek az utcákban, vagy a mezőkön. —

Az ország természeti gazdagsága, az égalj forró és nedves volta, továbbá a lakosság indolentiája és szükségletekben egyszerűsége mellett, Sziámban a bevitel, ruha kelméket és fénytüzési tárgyakat kivéve, nagy soha sem fog lenni. Kelmékben is vászon és gyapju, mint e klimában alkalmatlan, elmarad és csak gyapot és selyem használtathatik. Mindabból a mit mondottunk kitünik, hogy az osztrák-magyar monarchia sem direkte sem indirekte nem számíthat arra, hogy Sziámban gyártmányai számára piacot találjon. A mi kevés, ezen vidékeken a benszülöttek által használható áruik vannak, azok Singáporén át úgy is megfogják találni útjokat a fogyasztásba. A bangkoki európai gyarmat pedig soha sem lesz oly nagy, hogy külön tekintetbe vételt érdemelne.

A kivitel tekintetében azonban Sziám, valamint az egész hátsó India igen tekintélyes szerepre látszik hivatva lenni.

Rizsben hátsó Indiának deltái, az Irawaddy, a Ménam és a Meklong völgyei és alföldei máris a legelső szerepet játsszák a világkereskedésben. Brit Birmah kikötői: Akhyab, Rangún és Moulmein több mint öt millió mázsát visznek ki s mintegy négyszer annyit mint egész Elő-India; s a hátsó Indiák rizski vitele mellett az mit Java, az Egyesült államok, a nyugat Indiák és Guyana, vagy a mit Olaszország s Déli-Franciaország ter-

mesztenek s kereskedésbe adnak, mint csekély hányadrész tűnik elő. A brit-Kelet-Indiából a rizs kivitel 1865-dik évben £ 5,573,337-re rügött s britBirmah kivitele után Cochinchina és Bangkok a legjelentékenyebbek, s ez utolsónak

Rizsből kivitele volt:

1857. évben	.	1,047,650	pikul	à	107.99	bécsi font
1858. —	.	1,175,385				„
1859. —	.	839,751				„
1860. —	.	1,602,215				„
1861. —	.	2,158,040				„
1862. —	.	1,555,664				„
1863. —	.	1,753,708				„
1864. —	.	2,300,214				„
1865 (inséges év)		36,718				„
1866. évben	.	1,452,651				„
1867. —	.	1,872,186				„
1868. —	.	2,080,529				„

Ugyan ekkor Java nem visz ki többet mint közönségesen 250—350,000 pikult s mikor legtöbbet kivitt 1859-ben 761,862 pikult. Ellenben Cochinchina az utolsó évben (1868) kivitt 2,512,483 pikult s így Bangkok kivitelét 429,966 pikullal haladta meg.

Az új rizs Bangkokban decz. hóban kerül a vásárra s mint paddy hüvelyesen hozatik be a termelők vagy kiskereskedők által 100—500 pikult tartalmazó szállítmányokban. Így veszik azt készpénzen a kereskedők s aztán részint a gőzmalmokban, melyek 24 óra alatt 5,500 pikult tisztítanak, részint kézi malmokban, meghüvelyeztetik. A gőzmalmok a rizst meg nem csi-szolják, sőt akarva paddyt is hagynak benne s a rizs 10—12% hüvelyes rizsszel vegyest küldetik a hosszú tengeri útra, mi által a nedvességtől kevesebbet szenved. Európában aztán újból megtisztittatik. Directe Bangkok csak 1866 óta szokja küldeni rizsét Európa, azelőtt mindig Singáporénak ment a kereskedés.

A rizs kása csomagolása vagy gyékényzsákokban vagy könnyű vászonzsákokban történik, mely utóbbi szállítás azon-

ban pikulonként 5—6 dollárcenttel többe kerül. A kereskedők Nassuan vagy kerti, és Namuan vagy mezei rizst különböztetnek meg, de ezen fölnevezések mellett másokat is használnak. A legfinomabb kerti rizsnek neve Pe Sack, a legjobb mezei rizs a Kur Bols. Nassuan vagy kerti rizsben a vásár csak néhány hónapig tart aratás után, mezei rizs ellenben mindenkor vásárolható.

Czukorban a kivitel volt:

1857.	évben	149,739	pikul à 107.99.	b. font
1858.	"	153,596	"	
1859.	"	203,596	"	
1860.	"	143,504	"	
1861.	"	118,103	"	
1862.	"	102,576	"	
1863.	"	73,349	"	
1864.	"	89,461	"	
1865.	"	81,966	"	
1866.	"	49,093	"	
1867.	"	131,675	"	
1868.	"	105.113	"	

A czukor január és február hónapokban jön a vásárra, mely augustus vagy septemberig tart, de nagyobb mennyiségben legjobb az év első felében vétethetik. Van fehér és barna czukor, előbbi Singapore és Bombayba s innét Európába, utóbbi Éjszak-Chinába szállittatik s csak legjobb nemeiben küldetik Európába. A fehér czukor, mely a barnánál kétszerre drágább, sárgás, jegezes és hasonlít a Java-czukorhoz, s négyféle minőségben fordul elő, ugymint :

white superior	=	Java-czukor	nro	17.
nro 1	=	"	"	15.
nro 2	=	"	"	14.
nro 3	=	"	"	13.

Barna czukor mindig kissé nedves minőségű és 1, 2, 3, számokkal jegyeztetik. A czukor egy pikulos egyszerű vagy kettős gyékény-zsákokban küldetik hajóra.

Bors a délkeleti és délnyugati Sziámból april hóban hozatik a bangkoki piacra. A sziámi fekete bors ép oly jó, sőt gyakran jobb mint a singaporei és penangi, melyek neve alatt ő rendesen a kereskedésbe. Ezelőtt majdnem minden sziámi bors Chinába vitetett, most Európába, hol a bors-árak a múlt évben igen emelkedtek; Bangkokból direct szállítások is esz-
közlötnek.

A kivitel volt:

1860-ban	14,350	pikul
1861-ben	24,203	"
1862-ben	24,892	"
1863-ban	19,001	"
1864-ben	23,247	"
1865-ben	26,281	"
1866-ban	25,341	"
1867-ben	18,896	"
1868-ban	19,739	"

Sesam-mag Sziámban csak fekete termesztetik, mely azonban kitünő minőségű és olajtartalmú. Septembertől decem-berig van a vásáron. Ennekelőtte csak Chinába vitetett ki, hol az olaj kisajtoltatván, a mag héjából tus készítettik. Nehány éve, hogy Londonba s Hamburgba kezdték kivinni, s most nagy mennyiségbe vizsik Franciaországba, hol ezen olajat a faolajjal vegyítik asztali használatra. — A kereskedés kétféle sesam-magot különböztet meg: superior tealseed, mely egészen tiszta, s muang tealseed, mely piszkosabb s a kivitel előtt megfestetik. A sesam-kivitel állandóan nevedik.

Ez volt:

1860.	évben	.	.	.	5,623	pikul
1861.	"	.	.	.	6,769	"
1862.	"	.	.	.	11,443	"
1863.	"	.	.	.	18,648	"
1864.	"	.	.	.	26,927	"
1865.	"	.	.	.	32,016	"
1866.	"	.	.	.	23,741	"
1867.	"	.	.	.	21,944	"
1868.	"	.	.	.	37,411	"

Stielac Bangkokból Singaporeba vagy Bombayba küldetik fa-ládákba rakva, mert zsákokba a gyanta az ágakról ledörzsöltetnék, mi értékét csökkentené. A kivitel az utóbbi években igen csökkent.

K i v i t e t e t t :

1860.	évben	.	.	.	2,177	pikul
1861.	"	.	.	.	4,183	"
1862.	"	.	.	.	11,326	"
1863.	"	.	.	.	15,759	"
1864.	"	.	.	.	13,085	"
1865.	"	.	.	.	4,744	"
1866.	"	.	.	.	1,352	"
1867.	"	.	.	.	2,578	"
1868.	"	.	.	.	6,664	"

Sapanfa. A sziami sapanfa több festéket tartalmaz, mint a manillai vagy conchinchinai s egész éven át kapható.

K i v i t e t e t t :

1857.	évben	.	.	.	100,412	pikul
1858.	"	.	.	.	199,320	"
1859.	"	.	.	.	303,597	"
1860.	"	.	.	.	67,846	"
1861.	"	.	.	.	71,318	"
1862.	"	.	.	.	74,976	"
1863.	"	.	.	.	58,100	"
1864.	"	.	.	.	97,490	"
1865.	"	.	.	.	90,117	"
1866.	"	.	.	.	80,060	"
1867.	"	.	.	.	59,859	"
1868.	"	.	.	.	71,471	"

Benzoegyanta. A sziami sokkal jobb minőségű, mint a sumatrai, s az egész mennyiség Európába vitetik ki.

A k i v i t e l v o l t :

1867-ben	2,322	pikul
1868-ban	488	"

Gummiguttból kivitetett:

1867-ben	146	pikul
1868-ban	400	„

Cardamumból kiviteett:

1867-ben	684	pikul
1868-ban	1602	„

Bőrökből 1868-ban: 5779 pikul, szaru 1900 pikul vitetett ki. Száraz hal 22,344 pikul; só 6767 pikul; mangrove-héj 6321 pikul; chinagrass 1222 pikul; viasz 1200 pikul; ón 3264 pikul jött kivitelbe, sat. sat.

Ezek azon árucikkek, melyek Sziámban az európai kereskedést érdekelhetik. Mennyiben fog Sziám jövőre kereskedésében gyarapodni ki bírni megmondani? Sajnos, hogy constatálnunk kell, miszerint felvirágzása leginkább kormányának politikájától függ. Sok történt ugyan már arra, hogy Sziám a népek nemzetközi életébe felvétessék, de mindez kezdetnek sem elég. A kormány és nép nem idegenkednek a további reformoktól, de előítélet, félelem és indolentia lassítják lépéseit. Félelem kivált az idegen invasiótól. Nem az angoloktól, hanem a francziáktól, kikről azt hiszik, hogy egész Hátsó-India uralmára törnek. A volt franczia consul Aubaret ur beavatkozásai Sziám belügyeibe, — egy ízben a királyhoz ment követelni, hogy bocsássa el első miniszterét — e félelemnek alapot kölcsönöztek. Aubaret ur ugyan a sziámi kormány panasztételére visszahivatott, de utóda szintűgy iparkodik belkérdésekben befolyást nyerni, mire a franczia hittérítők, a megtértek és más sziámi alatt valók felett gyakorolt protectió, — mi ellen a siami kormány hiába opponál, — néki alkalmat szerez. Nem kevesebb befolyással mint a francziák, bir Sziám belügyeire az angol consul, ki iránt azonban a sziámi kormány nagyobb bizalommal viseltetik. Ezen hatalmasságokon kívül még csak Amerika, Dánia és Portugall tartanak Sziámban fizetési consulatusokat, kik azonban Sziám belügyeibe nem avatkoznak. A volt portugalli consul és a volt amerikai consul — Hood ur — ezt szintén megkísérték, azonban a jogaira féltékeny sziámi kormány panaszára azok is vissza

hivattak állomásaikról. A többi hatalmasságok consulaikat a kereskedők közt választották, mit a sziámi udvar egyáltalán nem lát szívesen.

Vajjon Sziám — a két hatalmas szomszéd Angol- és Franciaország között — fen fogja-e tarthatni és meddig nemzeti függetlenségét? azt feszegetni annál is inkább tartózkodunk, mert magában Bangkokban is a nézetek ez iránt az európaiak közt szétágaznak. Bizonyos az, hogy ha Sziám önállóságát elvesztené, benne egy nevezetes nemzet, egy nagy ország, egy különös nemzeti műveltség s Hátsó India legfényesebb trónja és állama dölne halomra. *)

*) A címlapon megnevezett két utazón kívül, az itt közölt jelentésnek ezen részét is aláírta Xántus János.

